

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Velikonoce, křižovatka tradic

Eva Benešová

Katedra religionistiky
Vedoucí práce: Prof. Th.Dr. Milan Balabán
Studijní program: Teologie
Studijní obor: Evangelická teologie

Praha 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Velikonoce, křižovatka tradic napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 20.7.2009

Eva Benešová

Bibliografická citace

Velikonoce, křižovatka tradic : diplomová práce / Eva Benešová;
vedoucí práce: Prof. Th.Dr. Milan Balabán . -- Praha, 2009. -- 93 s.

Anotace

Velikonoce patří mezi nejvýznamnější svátky křesťanské církve. Tato diplomová práce se zabývá Velikonocemi a jejich pestrou tradicí. První část se zabývá židovským svátkem Pesach. Křesťanské velikonoční svátky mají s Pesachem souvislost. Svátek Pesach vznikl z spojením dvou svátků Pesach a Macot. Macot byl původně zemědělský svátek a Pesach byl nomádský svátek, při kterém se obětoval beránek. Později byly svátky spojeny a historizovány. Svátek se stal připomínkou Božího osvobození Izraelitů z egyptského otroctví. Důležitou součástí svátku Pesach je seder. Seder je pesachová rituální hostina. Ježíšova poslední večeře, při které ustanovil Večeři Páně, má se sederem spojitost.

Druhá část této práce se zabývá tradičními velikonočními zvyky v České republice. Mnoho zvyků má svůj původ v pohanském náboženství. Práce nastiňuje základy předkřesťanského náboženství na území Čech a Moravy. Jaro bylo dříve důležitým obdobím roku. Byla to doba, kdy se probouzela příroda a bylo nutné jí pomoci a zajistit tak zdar příštího roku. Mnoho tradičních zvyků má spojitost s agrární a sympatickou magií. Některé pohanské náboženské elementy se staly součástí křesťanských Velikonoc, například vejce. Malované vejce, které bylo posvátné v mnoha starých kulturách, a bylo znakem narození a plodnosti, se stalo symbolem vzkříšeného Krista.

Klíčová slova

Velikonoce, Pesach, beránek, pohanství, lidové náboženství, magie, jaro, velikonoční zvyky

Summary

Title: Easter, crossroad of traditions

Easter is one of the major festivals of the Christian church. This master thesis deals with Easter and their colourful tradition. The first part of work is about Jewish festival Passover, Pesach. Christian Easter is connected to the Passover. The Passover festival arises from connection of two holidays Pesach and Matsot. Matsot was originally agricultural holiday and Pesach was nomadic feast connected with offering of the lamb. Later the festivals were coalesced and historicized. The festival has become a reminder of God's liberation of the Israelite from Egyptian slavery. The important component of Pesach is seder. Seder is a passover ritual feast. Jesus' last supper, where he instituted the Lord's Supper, has relationship with seder.

The second part of this work deals with folk Easter custome in Czech republic. Origin of many customs is associated with pagan religion. Work outlines the bases of pre-Christian religion of Bohemia and Moravia. Spring was important term in bygone times. The country waken up in this time and it was necessary help this process to establish prosperity for following year. Lots of the Easter customs contains elements of agrarian and sympathetic magic. Some of pagan religious elements become a components of Christian Easter, for example egg. The painted Easter egg, sacred to many ancient culture, a related sign of birth and fertility, was transformed to the symbol of resurrection of Christ.

Keywords

Easter, Passover, lamb, pagan, folk religion, magic, spring, Easter customs

Obsah	5
Úvod	7
1. Kapitola -Velikonoce	8
2. Kapitola - Svátek Pesach.....	12
2.1 Pesach.....	12
2.2 Předizraelský Pesach.....	13
2.2.1 Nomádský Pesach.....	14
2.2.2 Zemědělský Macot.....	16
2.3 Izraelský Pesach.....	17
2.3.1 Ustanovení hodu beránka.....	18
2.3.2 Přeznačení svátku Macot	24
2.3.3 Vývoj svátku.....	26
2.3.4 Hod beránka bez beránka.....	28
2.4 Ježíš jako pesachový beránek.....	30
3. Kapitola - Předkřesťanské náboženství na území Čech.....	34
3.1Keltské náboženství a keltský rok	35
3.2 Germánské náboženství.....	37
3.3 Slované	38
3.3.1 Slovanský kalendář a svátky.....	43
3.4. České pohanství	44
3.5. Magie a náboženství.....	46
4. Kapitola -Pohanovo jaro	50
4.1 Vynášení Morany.....	52
4.2 Čarovné kočky.....	58
5.Kapitola - Pašijový týden	61
5.1 Jarní novoročí	61
5.2 Sazometná či Škaredá středa.....	64
5.3 Zelený čtvrtek.....	64
5.4 Velký pátek.....	67
5.5 Bílá sobota.....	70

5.6 Oheň a voda v českých Velikonocích.....	72
5.6.1 Voda.....	72
5.6.2 Oheň.....	74
6.Kapitola -Veselé Velikonoce.....	77
6.1 Boží hod velikonoční	77
6.2 Velikonoční pondělí.....	78
6.3 Koleda.....	81
6.4 Vejce.....	82
6.5 Ohlas kultu mrtvých	85
6.6 Konfesní otázka.....	86
Závěr.....	88
Seznam literatury.....	89

Úvod

Velikonoce jsou většinou české společnosti vnímány jako svátky jara. Což je částečně pravda. V době jarní rovnodennosti se v pohanských dobách na jím území opravdu konaly svátky, které mimo jiné souvisely i s oslavou probuzené jarní přírody. Ale Velikonoce nejsou jen svátky jara, jsou především křesťanským svátkem. V sekularizované společnosti možná upozaděné Vánoce, ale to jim neubírá na významnosti.

Pokud se zabýváme Velikonocemi blíže zjistíme, že v mnoha ohledech navazují na židovský svátek Pesach. Dokladem toho jsou i symboly, které byly z tohoto svátku přejety a již staletí jsou vnímány jako křesťanské. Takovýmto symbolem je například beránek, původně starozákonní oběť Hospodinu, později symbol vzkříšeného Krista a dnes je v podobě cukrovinky prodáván v supermarketu jako symbol Velikonoc.

Ve své práci se budu zabývat právě tradicemi, které utvářely celkový obraz Velikonoc. V první části se budu zabývat židovským svátkem Pesach, který byl původně svátkem jara a měl spojitost se starými kulty, jeho izraelizováním a zařazením do dějin spásy židovského národa. Znalost svátku Pesach může současnému křesťanovi leccos osvětlit o křesťanských Velikonocích a Večeři Páně. Další část práce se bude zabývat českými tradičními zvyky provázející Velikonoce. Práce se bude snažit ukázat, že mnoho z nich má souvislost s pohanskou tradicí na našem území a má jen málo společného s křesťanským smyslem Velikonoc.

1. Kapitola- Křesťanské Velikonoce

Český název Velikonoce je odvozen od slovního spojení Velká noc, což je noc ze soboty na neděli, kdy se odehrálo Ježíšovo z mrtvých vstání. V některých jazycích pojmenování Velikonoce navazuje na hebrejský svátek Pesach, například ve francouzském Pâques, ruském a řeckém Pascha. V průběhu dějin se také objevily i mylné výklady, že název Pascha je odvozeno od řeckého πάσχειν –paschein, což odkazuje na Kristovo utrpení.¹ Větší problém mají s etymologií názvu Velikonoc některé anglosaské země. Německé a anglické pojmenování Velikonoc Ostern a Easter nedokazuje na Ježíšův příběh ani na žádnou biblickou událost. Anglický teolog a mnich Beda Ctihodný z 8. století podává výklad, že název Easter pochází od anglo-saské bohyně jara Eostre.² O této bohyni toho není moc známo. Možná se jedná o starogermánskou bohyni jménem Ostara(také Eostre či Eastr), která měla být bohyní světla, jara a plodnosti.³ Jiné výklady název spojují se skandinávským slovem Eostur, označujícím jaro.⁴

Velikonoce jsou nejvýznamnější křesťanský svátek. Křesťané si připomínají smrt a vzkříšení Ježíše Krista. O Velikonocích byl Kristu obětován za hříchy lidstva, jeho vzkříšení symbolizuje naději na věčný život. Křesťané si Ježíšův spásný čin připomínají nejen o Velikonocích, ale každou neděli a při vysluhování Večeře Páně.

---

¹ Bradshaw, Paul F., The Origin of Easter, in: *Passover and Easter. origin and history to modern times*, edited by Bradshaw, Paul F., and Hoffman Lawrence A., Notre Dame:University of Notre Dame Press, c1999, s.83.

² *The new Encyclopaedia Britannica Volume 4*, Delusion-Frenssen , editor Robert P. Gwinn, Peter B. Norton, Philip W. Goetz,Chicago : Encyclopaedia Britannica, 1991,, s. 333.

³ Spáčilová, Libuše, Wolfová, Maria, *Germánská mytologie: Svět germánských božstev*, Olomouc: Votobia, 1996, s. 68.

⁴ Baldovin, John F.,Easter, *Encyclopedia of religion*, s. 2579.

Kristovo umučení a zmrtvýchvstání se odehrálo během židovského svátku Pesach. Zpočátku se Velikonoce slavily ve stejný den, kdy se konal židovský svátek Pesach. Svátek Pesach se slavil při prvním jarním úplňku, což bylo podle židovského kalendáře 14. nisanu. Postupem času se začala projevovat snaha o zřetelné oddělení Velikonoc a Pesachu, mimo jiné i proto, aby se zřetelně vymezil rozdíl mezi nimi. Po sporech bylo nakonec Niceským koncilem roku 325 rozhodnuto, že Velikonoce se budou slavit první neděli po prvním jarním úplňku. Velikonoce se tedy mohou slavit až po jarní rovnodennosti. Na určování data svátku vidíme, že se řídí jak lunárním tak i solárním kalendářem. Velikonoce nemají pevně stanovené datum a patří mezi takzvané pohyblivé svátky.⁵ Datum konání Velikonoc může připadnout na období mezi 22.březnem a 25.dubnem. Přestože jsou Velikonoční události základem křesťanské víry a ustanovení data slavení Velikonoce se věnovalo mnoho úsilí, tak křesťané celého světa neslaví Velikonoce v ten samý den. Ortodoxní východní církve pro svůj církevní rok používají juliánský kalendář, narozdíl od většiny církví, které používají gregoriánský, čímž dochází k desynchronizaci. Samozřejmě se objevily i snahy o pevné určení data Velikonoc, ale jelikož se velice těžko určuje, kdy přesně došlo k velikonočním událostem a mezináboženský dialog je už i tak obtížný, tak k stanovení pevného data Velikonoc, aby je uznaly všechny církve, asi jen tak nedojde.⁶

Původně se Velikonoce slavily pouze eucharistickou⁷ hostinou. Teprve časem se vyvinula bohatá liturgická tradice slavení Velikonoc. Dnes Velikonoce označují docela velký úsek liturgického roku. Začínají dobou předvelikonoční, což je

---

⁵ Existují svátky, které mají přesně stanovené datum, kdy se mají slavit a to jsou svátky neměnné. Svátky, které nemají přesně dané místo v kalendáři, se nazývají svátky pohyblivé. Datum pohyblivých svátků se určuje podle data Velikonoc. Mezi pohyblivé svátky patří Svatodušní svátky, slavnost Nejsvětější Trojice a slavnost Božího těla. Adolf, Adam, *Liturgický rok : historický vývoj a současná praxe*, Praha: Vyšehrad, 1998, s.160.

⁶ *The new Encyclopaedia Britannica : micropaedia ready reference. Volume 4*, Delusion-Frenssen, editor Robert P. Gwinn, Peter B. Norton, Philip W. Goetz, Chicago : Encyclopaedia Britannica, 1991, s. 333.

⁷ Slovo eucharistie pochází z řečtiny a znamená díkůvzdání. Výraz eucharistie se dnes používá jako synonymum pro vysluhování večeře Páně.

doba postní, která zahrnuje 40 denní půst. Dnes postní období začíná Popeleční středou a končí Bílou sobotou. V 2. století je znám dvoudenní předvelikonoční smuteční post a nicejský koncil již čtyřicetidenní přípravnou dobu zná. Číslovka 40 odkazuje na 40 dní, které Ježíš strávil na poušti, kde se postil a připravoval na své poslání (Mt 4,1-2). Ale i při jiných biblických událostech se objevuje symbolické číslo 40. Potopa světa trvala 40 dní (Gen 7,17), 40 let putoval Izrael pouští (Joz 5,6), Mojžíš se postil 40 dní na Sinaji (Ex 34,28), 40 dní šel prorok Eliáš cestou k hoře Chorébu (1 Kr 19,8).⁸ Z těchto příkladů jasně vyplývá, že číslo 40 označuje v Bibli časový úsek, který je podstatný pro přípravu na novou dobu. Smyslem postního období je hlavně duchovní očista člověka. Umrtvením těla v důsledku sníženého příjmu potravy se má rozvinout duchovní vnímání.

Po Božím hodě velikonočním nastává doba velikonoční, zvaná též Pentekosté, Padesátidení. Je to doba radostná, připomíná dobu, kdy se apoštolové setkávali se vzkříšeným Kristem. Vzkříšený Kristu přebýval mezi svými učedníky 40 dní a po tuto dobu je seznamoval s jejich posláním a tajemstvím víry, 40. den byl vzat na nebe. Na připomínku této události se slaví slavnost Nanebevstoupení Páně. Ještě Kristus než odešel slíbil apoštolům, že obdrží dar Ducha svatého, což se stalo za deset dní. Tato událost se slaví při svátku Letnice, nazývaného též Soslání Ducha Svatého.⁹

I Pentekosté má svůj předobraz v židovské liturgii. Po svátku Pesach nastává radostné období a 50. den po svátku Pesach se koná svátek Týdnů, Šavuot. Tento svátek původně vznikl jako oslava úrody pšenice, později se k němu připojila oslava přijetí Tóry¹⁰.

---

⁸ Adam, *Liturgický rok*, s.95.

⁹ Adam, *Liturgický rok*, s.92-93.

¹⁰ Tóra- doslova vodítka, návod, učení ; užívá se i název Pentateuch či Pět knih Mojžíšových. Tóra tvoří první část hebrejské Bible. Její součástí jsou knihy :1. Genesis,(Gn – Stvoření), 2. Exodus (Ex – Vyjití), 3. Leviticus (Lv – Kniha levitská), 4. Numeri (Nu – Sčítání, čísla), 5. Deuteronomium (Dt – Opakování Zákona).Existuje také ústní Tóra –což je ústní výklad a interpretace Tóry. Obě Tóry byly Hospodinem předány Mojžíši na hoře Sinaj. ; Novotný, Adolf, *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1992, s.616- 620.

Na příkladu Velikonoc krásně vidíme, že církevní rok při svém utváření navázal na židovský liturgický rok. V koloběhu křesťanských a židovských svátků se odráží dějiny spásy. Každý rok se připomínají a znovu se opakuje: Velikonoce (vykoupení z hříchů) = Pesach (vyvedení z Egypta), Letnice (dar duch svatého) = svátek Týdnů (darování Tóry). Pesach i Šavuot patří mezi židovské poutní svátky. Poutní svátky se nazývají proto, že bylo povinností každého žida staršího dvanácti let, aby jednou za rok putoval do jeruzalémského chrámu, aby zde oslavil alespoň jednu z těchto slavností.¹¹ Tyto svátky také spojuje jejich původní zemědělský význam a jejich slavení je nařízeno v Tóře. Třetím poutním svátkem je svátek Stánků, Sukot, při kterém si židé připomínají putování pouští pod Hospodinovým vedením.¹² Původní významem svátku bylo vzdávání díky za úrodu.¹³

---

¹¹ Adam, *Liturgický rok*, s.23.

¹² Adam, *Liturgický rok*, s.26

¹³ Křesťanství tento svátek nepřejalo, což je škoda. V současné liturgii chybí svátek, který by vzdával díky úrodu. Vzdávání díky za úrodu může v dnešní době sice může vypadat poněkud archaicky, ale není špatné si uvědomit, že potraviny nemusí být vždy dost a že žijeme je díky Boží milosti. Nemluvě o tom, jak by se tento svátek dal využít v rámci ekologické osvěty.

2. Kapitola- Svátek Pesach

2.1 Pesach

Při svátku Pesach si židé připomínají vysvobození z egyptského otroctví. Připomínají si Hospodinovo milosrdenství, když při hubení prvorozců v Egyptě přešel domy, které byly označeny krví obětovaného beránka. O původu názvu svátku se stále vede diskuze. Termín *xs;P,-pesach-* zřejmě souvisí se slovesem *pásach*, které se vyskytuje v akkadštině a mimobiblické hebrejštině a znamená být chromý, kulhat, poskakovat. Původně pravděpodobně znamenalo poskočit Jeho význam se později ubíral dvěma směry. Jeden význam značí poskakování z důvodu poškozeného zdraví, tedy kulhání či nějak narušenou chůzi. Dalším významem je poskakování, přeskakování či kulhání, které v náboženském smyslu může znamenat tanec při náboženském obřadu. Výraz *pesach* je Bibli použit i pro velikonočního beránka. V několika případech se objevuje *zabít pesach* místo *zabít beránka* (Ex 12,21; Ezd 6,20; 2Krn 30,15; 35,1).¹⁴ Izraelská teologie dává pojmu nový rozměr. Hospodin přeskochí, pomine domy Izraelců, přeneseně pak *pesach* znamená ušetřit, zachránit. Septuaginta překládá xsp výrazem *pare,rcesqai-* projít, minout jít okolo, (12, 23) , v Ex,12- 13a 17 užívá výraz *skepa,zein-* - uchránit, ušetřit.¹⁵

Pro svátek Pesach se dodnes používá několik výrazů:¹⁶

¹⁴ Heller, *Tři svědkové*, Praha: Oikoymenh, 1995, s.15-17.

¹⁵ Kunetka , František, "*Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem*" (Dt. 16,11) : *židovský rok a jeho svátky*, Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1993, s.11.

¹⁶ Mayer, Daniel, Pesach- Svátek vyrábění, in: *Maskil*, ročník 6, č.7, Praha2007, s. 2.

Chag ha-pesach - Svátek překročení- připomíná, že Bůh překročil izraelské domy, než udeřil na prvorozené.

Chag ha-macot - Svátek macesů- Izraelci odešli Egypta tak rychle, že těsto určené k pečení chleba nemělo čas vykynout. Proto byli nuceni jíst nevykvašený chléb, tedy macesy. Dle Hospodinova příkazu je po celý svátek Pesach zakázáno jíst i vlastnit cokoliv kvašeného. Proto dodnes židovské hospodyně před začátkem svátku prohledávají celý dům, aby měly jistotu, že nikde není ani drobek kvašeného.

Chag ha-aviv - Svátek měsíce aviv- což je název měsíce nisan, v moderní hebrejštině znamená aviv jaro, tedy svátek jara.

Chag ha-cherut- Svátek svobody -vyjití z egyptského otroctví dalo Izraeli fyzickou svobodu a necelé tři měsíce poté obdržel na Sinaji Tóru a stal se i duchovně svobodným lidem.

2.2 Předizraelský Pesach

Z předchozích názvů užívaných pro tento svátek je patrné, že svátek Pesach není jen připomenutím vysvobození z Egypta a nevznikl jako novinka po přechodu přes Rudé moře, v jeho základu se skrývají dvě starobylé slavnosti; starý nomádsky svátek spojený se stády nazvaný Pesach a zemědělský svátek Macot. O původních svátcích se dozvídáme v knize Exodus v 12. kapitole. O svátku Pesach vypořádají verše 1-14 a o svátku Macot verše 15-18. Tyto svátky zřejmě slavily kanaánské kmeny ještě před vyvedením z Egypta.

2.2.1 Nomádský Pesach

Nomádský Pesach byl slavností pastevců a jelikož to byl lid kočovný, slavnost nebyla vázána na svatyni. Svátek se konal v období jarního úplňku, což byla doba, kdy se uskutečňoval přechod stád ze zimních pastvin na pastviny jarní.¹⁷ Jednalo se o kritické období přechodu, což je doba, kdy je člověk ohrožován nečistými silami. Pro člověka a jeho, stáda je to osudné období. V tomto čase nabývají moci nečisté síly, například démoni, čarodějnice apod. Slavnost se konala v rámci rodinného kruhu, původně byla jednodenní. Slavila od podvečera až do noci. Jejím smyslem byla ochrana před demony.¹⁸

Slavnost spočívala v zabití mladého domácího zvířete. Mohl to být beránek či kůzle. Ovce a kozy patřily mezi všeobecně rozšířená chovná zvířata. Obětní zvíře muselo odpovídat daným kritériím, muselo být bez jakékoliv vady, samec a jednorozční. Požadavek bezvadnosti je zcela přirozený. Jen bezchybné, cenné, může být dáno jako oběť. Božstvu se nelze zalíbit nehodnou obětí, natož pak za takovouto podřadnou oběť něco očekávat. Nařízení, že to musí být samec, může mít spojitost s patriarchálním pojetím, že mužský potomek je cennější než ženský, ale také v sobě může skrývat praktický základ. Samec je pro chov méně užitečný než samice, mnoho samců, beranů, ve stádě škodí, a tak je lépe jejich počet regulovat. Obětní zvíře muselo být staré rok, tak na sebe mohlo symbolicky nabalit hříchy minulého roku, doby kdy žilo.¹⁹

Zvíře zabijí muž, hlava rodiny. Krev zabitého zvířete se použije k pomazání vchodu stanu. K pomazání se používala rostlina yzop. Svazeček yzopu nahrazoval štětec, svazek se máčel v krvi a následně se natíralo či kropilo. Yzop byla rostlina očištění vyskytuje i v žalmech. Existovaly kultury, kde byl yzop symbolem života a plodnosti.²⁰ Yzop svými vlastnostmi účinek krve ještě zvyšoval. Krev byla výborným prostředkem proti démonům. Pomazání stanu krví mělo zajistit ochranu

---

¹⁷ Kunetka, "*Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem*". s.12.

¹⁸ Adam, "*Liturgický rok*", s.24.

¹⁹ Heller, "*Tři svědkové*", s. 30.

²⁰ Kunetka, "*Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem*", s.12.

před demony lidem tak i zvířatům. Démon se napije krve obětovaného zvířete, toho zvířete, které snědla celá rodina. Tím, že lidé snědli obětované zvíře, se ztotožnili se zvířetem. Krev na dveřích stanu je jakoby i jejich krev, takže démon, který se již napil krve z venku, nemá nejmenšího důvodu lačnit po jejich krvi.²¹

Další částí rituálu bylo společné jídlo. Zvíře muselo být upečeno na ohni. Mimoto, že pečení na ohni je stará a praktická úprava masa, tak zde jistě hraje roli i očištná funkce ohně. Maso projde ohněm, je ohněm očištěno. Beránek se pekl v celku, nesměla se mu zlomit žádná kost. Toto ustanovení se v tomto případě (Ex 12,10) vyskytuje pouze v Septuagintě, ale do příkazu nezlomení kostí jistě patří a tento příkaz se vyskytuje se i na jiných místech Starého zákona (Ex,12,46; Nm 9,12). Důvodem, proč beránkovi neměla být zlomena žádná kost, může být představa, že tak jako zůstane oběť celá, neporušená, tak i stádo či společenství, zůstane celé, nerozdělené. Později byl příkaz vykládán ve smyslu, že Hospodin ochraňuje kosti spravedlivého, „*nebude mu zlomena ani jedna.*“²² Ani Ježíši, jakožto pravému velikonočnímu beránkovi, nebyly zlámány kosti.

Zbytky hostiny se nesmí nechat do rána. Jde o to, aby se hostiny nezúčastnil nikdo jiný mimo vybrané společenství, například démon.²³ Společné jídlo nejenže utvářelo pouto mezi stolovníky, ale i mezi jedním(obětovaným) pokrmem a konzumentem. Pokud by se nečisté síly zmocnily zbytku oběti, tak by tím mohly poškodit jak jednotlivce tak i celou společnost hodovníků.

---

²¹Heller, *Tři svědkové*, s.18.

²²Ž 34,21.

²³ Kunetka, "*Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem*", s. 12.

2.2.2 Zemědělský Macot

Původní svátek Macot je možno zařadit mezi rolnické svátky. Macot-tACM-je nekvašený chléb, spíše placka. Staročeský výraz pro nekvašený chléb je přesný chléb, dle toho bývá svátek též nazýván Přesnice čili svátek Nekvašených chlebů.²⁴ Při tomto svátku se přinášela oběť prvního koše obilí, přesně se jednalo o ječmen.²⁵

Při agrárních kultech nešlo jen o poděkování za dostatečnou úrodu, ale obětí se také zajišťovala přízeň nadpřirozených sil, zabezpečoval se zdárný vývoj příští úrody. Teprve po obětování božstvům, se mohlo sklízet obilí a používat k výrobě potravy. „*Rituál člověka smiřuje se silami působícími v plodech a dovoluje mu, aby je pozíval, aniž by se vystavoval nebezpečí. Tyto rituály zároveň vyznačují počátek nového roku, tj. Nového obnoveného časového období.*“²⁶

Obětní chléb byl nenakvašený, protože kvas byl považován za něco zkaženého. Byl také spojován s rozkladem či hnitím.²⁷ Přidáním kvasu do oběti, tedy přidáním něčeho nečistého, by se oběť znesvětila.²⁸ Ve starověku byl proces kvašení, kynutí, považován za projev tajemných sil.²⁹ Při přípravě kynutého těsta se do těsta přidával kus starého kynuté těsta, aby těsto vyknuło. Byla zde tedy neustálá kontinuita starého kvasu. Odstranění kvasu na začátku nového období, je symbolické zbavení se starého, dochází k eliminaci starých sil. Přerušuje se kontinuita se starým věkem, začíná se znova.

---

²⁴ Heller, *Tři svědkové*, s. 38.

²⁵ ²⁵ Kunetka, "*Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem*", s.13.

²⁶ Eliade, Mircea, *Pojednání o dějinách náboženství*, Praha:Argo, s.341.

²⁷ Becker, Udo, *Slovník symbolů*, Praha:Portál, 2002, s.140.

²⁸ Latham, James E., Leaven, in: *Ecyklopedia of religion*, s.5388 .

²⁹ Heller, *Tři svědkové*, s.38.

2.3 Izraelský Pesach

Izraelský svátek Pesach si ponechává mnohé původní rituály, ale zároveň je podstatně nový. Je theologizován a historizován. „*Archaická oběť, charakteristická pro nomádské pastevce a po tisíciletí provozovaná předky Izraelců, byla přehodnocena a začleněna do "svatých dějin" jahvismu. Rituál související s kosmickou religiozitou (pastýřský svátek jara) byl vyložen jako připomínka historické události.*“³⁰

Pesach se stává připomínkou konkrétního Božího skutku a tím je vyvedení z egyptského otroctví. To Hospodin zachraňuje zotročený a ponižovaný lid.

O těžkostech Izraelců v Egyptě vypráví počáteční kapitoly knihy Exodus. Faraο nechtěl propust izraelský lid, i když to nebyl jeho lid, tento lid patřil Hospodinu. Nakonec Egypt postihují rány seslané Hospodinem, ale faraο přesto nepropouští lid Hospodinův, až nakonec Hospodin zasazuje poslední a strašlivou ránu a tou je smrt prvorozených³¹. Není to svévole, je to trest spravedlivého Hospodina a Egypt byl předem varován.³² Hospodin posílá anděla zhoubce k vykonání trestu nad Egyptem, ale ten přeskočí domy pomazané krví obětovaného beránka.

---

³⁰ Eliade, Mircea, *Dějiny náboženského myšlení. I, Od doby kamenné po eleusinská mystéria*, Praha: Oikoymen, 1996, s.173.

³¹ Prvorozenectví mělo zvláštní postavení. Prvorozený náleží Hospodinu. Prvorozený syn byl nástupcem otce, stával se rodinným obětníkem. Prvorozená zvířata mužského pohlaví byla určena k oběti, pokud nemohla být obětována musí být vyplacena.; Novotný, *Biblický slovník*, s. 732.

³² Ex 4,22-23-„*Řekneš faraónovi: Izrael je můj prvorozený syn. Vzkázal jsem ti: Propust' mého syna, aby mi sloužil. Ale ty jsi jej propustit odmítl. Za to zabiji tvého prvorozeného syna.*“ .

2.3.1 Ustanovení Hodu Beránka – Ex 12,1-14

- #r,a,B. !roh]a;-la,w> hv,mo-la, hw"hy>
rm,aYOW: 1 1 Hospodin řekl Mojžíšovi a
`rmoale ~yIr;c.mi Áronovi v egyptské zemi:
- ~k,l' aWh !AvarI ~yvid'x\ varo ~k,l' hZ<h;
vd,xoh; 2 2: Tento měsíc bude pro vás
`hn"V'h; yved>x'l začátkem měsíců. Bude pro vás
prvním měsícem v roce.
- hZ<h; vd,xol; rfo[B, rmoale laer'f.yI td;[]-
IK'-la, WtB.D; 3 3 Vyhlaste celé izraelské
`tyIB'l; hf, tboa'-tybel. hf, vyai ~h,l' pospolitosti: Desátého dne tohoto
Wxq.yIw> měsíce si každý vezmete beránka
podle svých rodů, beránka na
rodinu.
- Ankev.W aWh xq;l'w> hF,mi tyOh.mi
tyIB;h; j[;m.yI~aiw> 4 4 Kdyby byla rodina malá a na
WSkoT' Alk.a' ypil. vyai tvop'n> ts;k.miB. beránka by nestačila, přibere si
AtyBe-la, broQ'h; jeho rodiny, aby doplnil počet
`hF,h;-l[; osob. Podle toho, kolik kdo sní,
stanovíte počet na beránka.
- ~yfib'K.h;-!mi ~k,l' hy<h.yI hn"v'-!B, rk'z"
~ymit' hf, 5 5 Budete mít beránka bez vady,
`WxQ'Ti ~yZI[ih'-!miW ročního samce. Vezmete jej z ovcí
nebo z koz.
- vd,xol; ~Ay rf[' h['B'r>a; d[; tr,m,v.mil. ~k,l'
hy"hw> 6 6 Budete jej opatrovat až do
`~yIB'r>[;h' !yBe laer'f.yI-td;[] lh;q. lKo Atao čtrnáctého dne tohoto měsíce.
Wjx]v'w> hZ<h; Navečer bude celé shromáždění
izraelské pospolitosti beránky
zabíjet.
- @Aqv.M;h;-l[;w> tzOWzM.h; yTev.-l[;
Wnt.n"w> ~D'h;-!mi Wxq.l'w> 7 7 Pak vezmou trochu krve a
`~h,B' Atao Wlk.ayO-rv,a] ~yTiB'h; l[; potrou jí obě veřeje i nadpraží u
domů, v nichž jej budou jíst.

- tACm;W vae-ylic. hZ<h; hl'y>L;B; rf'B'h;-ta, Wlk.a'w> 8
`Whluk.ayO ~yrIrom.-l[; jíst nekvašené chleby s hořkými bylinami.
- yKi ~yIM'B; IV'bum. lveb'W an" WNM,mi Wlk.aTo-la; 9
`ABr>qi-l[;w> wy[r'K.-l[; Avaro vae-ylic.-~ai
9 Nebudete z něho jíst nic syrového ani vařeného ve vodě, nýbrž jen upečené na ohni s hlavou i s nohama a vnitřnostmi.
- rq,Bo-d[; WNM,mi rt'NOh;w> rq,Bo-d[; WNM,mi WrytiAt-al{w> 10
`Wprof.Ti vaeB'
10 Nic z něho nenecháte do rána. Co z něho zůstane do rána, spálíte ohněm.
- ~k,yle[n: ~yrIgUx] ~k,ynEt.m' Atao Wlk.aTo hk'k'w> 11
xs;P, !AzP'xiB. Atao ~T,l.k;a]w: ~k,d>y<B. ~k,l.Q,m;W ~k,yleg>r;B. `hw"hyl; aWh
11. Budete jej jíst takto: Budete mít přepásaná bedra, opánky na nohou a hůl v ruce. Sníte jej ve chvatu. To bude Hospodinův hod beránka.
- ytiyKehiw> hZ<h; hl'y>L;B; ~yIr;c.mi-#r,a,b. yTir>b;[w> 12
hm'heB.-d[;w> ~d'a'me ~yIr;c.mi #r,a,B. rAkB.-lk' `hw"hy> ynIa] ~yjip'v. hf,[/a, ~yIr;c.mi yhel{a/-lk'b.W
12 Tu noc projdu egyptskou zemí a všechno prvorozené v egyptské zemi pobiji, od lidí až po dobytek. Všechna egyptská božstva postihnu svými soudy. Já jsem Hospodin.
- ~v' ~T,a; rv,a] ~yTiB'h; l[; taol. ~k,l' ~D'h; hy"hw> 13
@g<n< ~k,b' hy<h.yI-al{w> ~k,le[] yTix.s;p'W ~D'h;-ta, ytiyair'w> `~yIr'c.mi #r,a,B. ytiKoh;B. tyxiv.m;l.
13 Na domech, v nichž budete, budete mít na znamení krev. Když tu krev uvidím, pomenu vás a nedolehne na vás zhoubný úder, až budu bít egyptskou zemí.
- gx; Atao ~t,GOx;w> !ArK'zIl. ~k,l' hZ<h; ~AYh; hy"hw> 14
`WhGUx'T. ~l'A[tQ;xu ~k,yterodol. hw"hyl;
14 Ten den vám bude dnem pamětním, budete jej slavit jako slavnost Hospodinovu. Budete jej slavit po všechna svá pokolení. To je provždy platné nařízení.³³

³³ Český text převzatý z: *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: Český ekumenický překlad* .; Hebrejský text z: *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ediderunt K. Elliger, W. Rudolph, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990.

Příkaz k slavení dává sám Hospodin, sám Hospodin také vyhlašuje změnu kalendáře, rok bude začínat na jaře ne podzim. V Kanaánu začínal nový rok na podzim, když začalo období dešťů. V oblasti s nedostatkem vody je to přirozené, voda je dárkyně života a lid netrpělivě čekal, kdy bude svlažen on i vyprahlá země. Příchod vody byl samozřejmě mohutně oslavován, často byl spojen s kultem nějakého božstva. V Babylóně začínal rok na jaře, když stoupaly hladiny Eufratu a Tigridu.³⁴ V Egyptě začínal nový rok v období letního slunovratu, když se rozvodnil Nil.³⁵ Ale od teď se kalendář Izraele již nebude řídit přírodními ději, nebude závislý na nevyočitatelných silách. Nyní bude jeho kalendář, průběh roku, určovat Hospodin. Vysvobozením z Egypta nastává nový čas v dějinách Izraele, začátek roku bude připomínkou Hospodinova záchranného činu, kterým ukončil dobu poroby a nastolil čas svobody.³⁶

Každá rodina, jakožto základní jednotka Božího lidu, si má sehnat beránka či kůzle, v příkazu se dále mluví o jen beránku. Slovo hf,- šé- beránek je podobné egyptskému syn- s' ³⁷ a obětované zvíře mělo být mužského rodu, což odkazuje na podobnost oběti se synem, jen samec mohl účinkovat jako oběť za syna. Beránek musel být bez chyby, jen dokonalé oběti bez chyby mohou být přijaty Hospodinem.³⁸ Bez tělesné vady museli být i kněží Izraele.³⁹

Rodina si beránka musí vzít domů už desátého dne, tedy čtyři dny před tím, než bude beránek zabit. Má za úkol se o beránka starat, střežit jej. Zde se objevuje další

---

³⁴ Heller, *Tři svědkové*, s.27.

³⁵ Naydler, Jeremy, *Chrám kosmu: starověká egyptská zkušenost Posvátného*, Praha: Volvox Globator, 1999, s.77.

³⁶ Heller, *Tři svědkové*, s.27.

³⁷ Heller, *Tři svědkové*, s. 29.

³⁸ *New dictionary of biblical theology*, editors T. Desmond Alexander, Brian S. Rosner, Leicester (UK): Inter-Varsity, 2000, s.755.

³⁹ Lv 21,18-21.

podobnost se synem. Musí střežit beránka, tak jako se rodiče starají o dítě, které, jakožto nedospělé, potřebuje dozor. Beránek se na tyto dny stává členem rodiny. Čtvrtého dne je beránek obětován, ale není obětováno nějaké zvíře, není to jen hmotná oběť, jeden kus ze stáda, část majetku, je obětován někdo ke komu si člověk vytvořil vztah, člen rodiny, tedy znovu podobnost se synem.⁴⁰ Beránek samozřejmě není zástupnou obětí jenom za syny. Je obětí za celý Izrael, který je Hospodinův prvorozený. Beránka zabíjel sám obětující. Při prvním Pesachu ještě neexistovala kněžská vrstva Izraele. Kněží a levité⁴¹ byli ustanoveni až později. Ti pak pomáhali s obětováním beránka v chrámu.⁴²

Beránek měl být upečen. Ex 12,9 výslovně přikazuje přípravu pečením. Dt 16,7 se však zmiňuje o vaření beránka. Později bylo možno tedy beránka i uvařit, ale pečení se vyskytovalo častěji. Ale co je důležité, aby nebyl syrový, jelikož při některých pohanských obětech se účastníci vrhali na oběť, vyškubávali z ní kusy masa a jedli je syrové.⁴³

Přikazuje se pečení beránka v celku, je výslovně řečeno i hlavou, nohama a vnitřnostmi. Tedy hodovníkům zůstává před očima obraz jim známého beránka. Beránek se kuchyňskou úpravou nemění v chutnou pečení, ale stále připomíná milované zvíře, zachovává si svoji identitu. Stolovníci vědí, že zemřel jeden z nich, aby byli zachráněni. Beránek se měl se jíst s nekvašeným chlebem a hořkými bylinami, které měly připomínat strasti v Egyptě.

Je nařízeno, aby hod beránka slavilo celé shromáždění izraelské. Pesachová hostina měla být otevřena pro každého člena izraelského společenství i pro ty co nemají rodinu či náhodně projíždějí. Celé izraelské pokolení je zodpovědné za smrt beránka

---

⁴⁰ Heller, *Tři svědkové*, s.30.

⁴¹ Levité- původně jeden z kmenů Izraele, určen k službě Hospodinu. Levité přísluhovali kněžím a dbali na zevní bezpečnost a čistotu chrámu.; Novotný, *Biblický slovník*; s. 376.

⁴² 2Par 30,17; 2 Par 35,11.

⁴³ Heller, *Tři svědkové*, s.33.

a zároveň všichni jsou zachráněni. Pokud by chtěl Pesach slavit cizinec či host neizraelského původu tak to je ošetřeno v exodu 12,44-50. Ve verších 43 a 45 je zakázáno, aby se cizinec účastnil hodu beránka. Cizincem je zde myšlen ten kdo nevěří v Hospodina, tím se vylučuje z účasti na hodu beránka. Ale pokud přijme Hospodina za svého Boha, a stvrdí své rozhodnutí obřízkou, tak se smí účastnit hodu beránka a to za stejných podmínek jako ostatní Izraelité.

Je přikázáno spálit zbytky, což je logické. Obětní beránek se odevzdával Bohu, tedy i zbytky beránka patří Hospodinu a spálení oběti v ohni je běžný způsob, jak ji odevzdat Bohu. Spálením pozůstatků beránka se samozřejmě zajišťuje i to, aby s nimi nebylo nevhodně nakládáno. V pozadí může být i důvod aby zbytky, zvláště kosti a vnitřnosti, nebyly užity k magickým nebo pohanským obřadům.⁴⁴

Je přikázáno jíst v chvatu, pesachová slavnost není žádný rodinný dýchánek. Příkaz být oblečen do cestovního šatu, je symbolem pohotovosti, člověk má být připraven k opuštění starého, má být připraven poslechnout Hospodina, když zavolá.⁴⁵ Pro spěch je použito slovo !AzP'xi,.-*chippazon*-je podstatné jméno *od sloves kořene zpx -chpꜥ-* které znamená spěchat, dát se na útěk, být znepokojený, ale také spěchat ve strachu, utíkat od hrozícího nebezpečí. V Dt 16,3 se tento výraz používá pro náhlý útěk z Egypta.⁴⁶ Spěch, jakožto hrůza z nebezpečí, se projevoval v nomádkém svátku Pesach, v starém pojetí se lid bál krvelačného démona. Nově už se lid démona bát nemusel, toto není hod pro démona, je hod to Hospodinův. Je třeba si uvědomit, že zdrojem slavnosti není člověk, ale Hospodin, ten Hospodin co je spravedlivý i trestající a to je dobré mít na paměti, zvláště při jeho slavnosti. V povrchní rovině je strach jako by setřen a je upřednostňována rovina spěchu, která se odráží v celém odhodu z Egypta, ale při odchodu z Egypta byl člověk nejen spěchu ale i ve strachu. Přicházela změna, bylo nutné odložit mastné hrnce a vyjít do pouště pod vedením

---

⁴⁴ Heller, *Tři svědkové*, s.34.

⁴⁵ Heller, *Tři svědkové*, s.34.

⁴⁶ *New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis*, vol.1., general editor Willem A. VanGemeren, 1996, s.229-230.

Hospodina. Příkaz jedení ve spěchu již není nutně jedení ve strachu, ale zůstává zde určité zjitření smyslů, je dobré být nabuzen a připraven na změny.

Bůh pobíjí vše prvorozené v Egyptě, od lidí až po dobytek. Spravedlivě trestá Egypt. Izraelity pomíjí. Při zasazování smrtelných ran Hospodin pomine -hw"hy> xs;p'W- *upásach adonaj* (Ex 12,23). Sloves xsP- *psch-* má zde význam přeskočit, vynechat. Jen Hospodin je pánem života a smrti, ne nějaký démon. Hospodin pomýjí domy pomazané krví beránka. Ti kdo jsou v těchto domech jsou zachráněni. Krev je znamením víry a příslušnosti k Hospodinu. Izrael tak vyznává svoji náležitost k Hospodinu uprostřed nepřátelského Egypta, neskrývá se, dává jasně najevo komu patří a věří. Prvorozený není ušetřen protože se narodil jako Izraelec, ale proto, že se přiznal k Hospodinu. Krev zde již není útěchou pro démona, je znamením smlouvy s Hospodinem, podobně je tomu v 24. kapitole knihy Exodus, kdy je lid kropen krví na znamení smlouvy s Hospodinem.⁴⁷

Hospodin ustanovuje Pesach dnem pamětním, slavnost je *vzpomínkou-* hebrejsky !ArK'zI -*zikkárón-*. Septuginata zde užívá - *mnhmo,sunon-*. Hebrejské podstatné jméno !ArK'zI *vzpomínka, památka, připomínka něčeh;* je odvozené od slovesa od *rKz-zkr-* *vzpomínat, připomínat si, pamatovat, připomenout.* Smyslem tohoto výraz není jen nějaká *vzpomínka, připomenutí, !ArK'zI* znamená zpřítomnění určité věci, události, příkazu. Mezi hebrejským a českým rozpomínáním je podstatný rozdíl. České *vzpomínání* je zaměření myšlenek na něco se stalo v minulosti, do minulosti vstupujeme pouze myslí. Tedy vyvedení z Egypta se odehrálo kdysi dávno, je to uzavřená kapitola dějin, co se nás v současnosti nedotýká. Ale hebrejské *vzpomínání* je účastnění se minulosti, ti co se dnes účastní hodu beránka se stávají součastníky a účastníky těch, kdo vycházeli z Egypta. I Boží činy uskutečněné v minulosti, vstupují do přítomnosti. Hebrejské !ArK'zi se vtahuje nejen na oblast myšlení, ale může

---

⁴⁷ Ex 24,6- *Mojžíš vzal krev, pokropil lid a řekl: „Hle, krev smlouvy, kterou s vámi uzavírá Hospodin na základě všech těchto slov.“*

a má být i vyvolavatelem činu. Naši reakcí na pamatování na něco je čin, například pamatování na sobotní den vyvolává dodržování příkazu zdržení se práce, pamatování na svátek Pesach vyvolává slavení svátku. Vzpomínka se stává skutečným jednáním.⁴⁸

Při pesachovém připomínání není památkou beránek, ale ten den. Ten den, kdy se Hospodin smiloval a vysvobodil svůj lid.⁴⁹ Podstatou svátku je pamatování na spasné činy Hospodina, zpřítomnění smilování a vysvobození, uvědomění si, že Hospodin se neustále smilovaná a vysvobozuje.

Příkaz slavení svátku platí pro všechna pokolení. Slavnost se bude slavit po všechny generace až do konce věků. Pro slovo nařízení je zde použito hebrejské hQ'xu -*chugga* - zvyk, právo; doslova to co je vyryté, vepsané do kamene, něco co má odolat proměnám věků.⁵⁰ Slavnost beránka není jen dar, ale je to závazek. Je důležité ji nejen slavit, ale slavit přesně podle příkazů Hospodina. V Ex 12 ve verších 28 a 50 je řečeno, že Izraelité přesně dodrželi příkazy dané Hospodinem. V zachování svátku se zrcadlí nejen věrnost a příslušnost k Hospodinu, ale i poslušnost vůči jeho nařízením.

2.3.2 Přeznačení svátku Macot - Ex 12,15-18

<p>!Avarlh' ~AYB; %a; WlkeaTo tACm; ~ymiy" t[;b.vi 15 ht'r>k.nlw> #mex' lkeao-lK' yKi ~k,yTeB'mi raoF. WtyBiv.T; `y[ibiV.h; ~Ay-d[; !voarlh' ~AYmi laer'f.YImi awhih; vp,N<h</p>	<p>¹⁵Po sedm dní budete jíst nekvašené chleby. Hned prvního dne odstraníte ze svých domů kvas. Každý, kdo by od prvního do sedmého dne jedl něco kvašeného, bude z Izraele vyobcován.</p>
--	--

⁴⁸ *New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis*, s.1100-1105.

⁴⁹ Heller, *Tři svědkové*, s.37.

⁵⁰ Heller, *Tři svědkové*, s.37.

w[iybiV.h; ~AYb;W vd,qo-ar'q.mi !AvarIh'
 ~AYb;W 16
 ~h,b' hf,[yE-al{ hk'al'm.-lK' ~k,l' hy<h.yI
 vd,qo-ar'q.mi
 ~k,l' hf,[yE ADb;l. aWh vp,n<-lk'l. lkea'yE
 rv,a] %a;

¹⁶Prvního dne budete mít bohoslužebné shromáždění. I sedmého dne budete mít bohoslužebné shromáždění. V těch dnech se nebude konat žádné dílo. Smíte si připravit jen to, co každý potřebuje k jídlu.

ytiaceAh hZ<h; ~AYh; ~c,[.B. yKi tACM;h;-
 ta, ~T,r>m;v.W 17
 hZ<h; ~AYh;-ta, ~T,r>m;v.W ~yIr'c.mi
 #r,a,me ~k,yteAab.ci-ta,
 ~l'A[tQ;xu ~k,yterodol.

¹⁷Budete dbát na ustanovení o nekvašených chlebech, neboť právě toho dne jsem vyvedl vaše oddíly z egyptské země. Na tento den budete bedlivě dbát. To je provždy *platné* nařízení pro všechna vaše pokolení.

Wlk.aTo br,[.B' vd,xol; ~Ay rf[' h['B'r>a;B.
 !voarIB' 18

¹⁸Od večera čtrnáctého dne prvního měsíce budete jíst nekvašené chleby až do večera jedenadvacátého dne *téhož* měsíce.⁵¹

'br,['B' vd,xol; ~yrIf.[,w> dx'a,h' ~Ay d[; tCom

Původní přírodní svátek spojený s během ročních období byl historizován, spojen s určitou historickou událostí, v tomto případě s vyvedením Izraele z Egypta.⁵² Svátek dostává nový náboženský obsah, je součástí spásného Hospodinova činu. Hospodin zachraňuje lid a svátek se stává hw"hyl; tACM;h; gx;-chag hammaccót laadonaj-Hospodinovou slavností nekvašených chlebů.⁵³

Hospodin nařizuje na začátku svátku odstranit kvas a sedm dní jíst nekvašené potraviny. Kdo se nezbaví kvasu, bude přísně potrestán; vyobcován ze společenství. Nařízení odstranit všechn kvas, zde znamená oprostít se od všeho starého. Začíná nové období, staré hříchy a myšlení zůstalo v Egyptě, nyní začíná nová

⁵¹ Český text převzatý z: Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: Český ekumenický překlad.; Hebrejský tetxt z: Biblia Hebraica Stuttgartensia, ediderunt K. Elliger, W. Rudolph, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990.

⁵² Moscati, Sabatino, *Staré semitské civilizace*, Praha: Odeon, 1969, s.180-181.

⁵³ Kunetka, "Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem", s.13.

doba. V deuteronomiu 16,3 je nekvašený chléb prezentován jako připomínka rychlého útěku z Egypta, kdy nebylo dost času, aby těsto vykynulo. Nekvašený chléb je nazýván chlebem soužení a připomíná těžký život Izraelitů v Egyptě.

Svátek se má slavit sedm dní. První a poslední den se má konat bohoslužebné shromáždění a tyto dva dny se nemá pracovat. Svátek se slaví, jelikož ten den vyvedl Hospodin lid z Egypta. Tedy v centru svátku je zase ono vyvedení, které je důležité i v Pesachu. Opět se zde objevuje příkaz, aby tato nařízení na dodržovala všechna pokolení.

Původně byly svátky Pesach a Macot brány jako jednotlivé svátky. Existuje teorie, že svátek Macot je coby izraelský svátek mladší, protože zemědělství se Izrael mohl věnovat až po usazení v zemi zaslíbené.⁵⁴ V knize Exodus je svátek Macot zmiňován samostatně, v Lv 23, 5-6 jsou svátky také zřetelně odděleny. K spojení svátků zřejmě došlo během reformy krále Josiáše (639 - 609).⁵⁵ Jako jednotný svátek jsou slavnosti uvedeny v Dt 16. Spojením Pesachu a Macotu dostal svátek Macot pevné datum, již nemusí začínat v době sklizně ječmene a Pesach se díky Macotu stává poutnickým svátkem.

2.3.3 Vývoj svátku

I když jsou ustanovení jasná, sama slavnost v průběhu dějin měnila svou podobu v návaznosti na situaci, v které se Izrael zrovna nacházel. O některých změnách dozvídáme se již v Bibli.

---

⁵⁴ Heller, *Tři svědkové*, s.38.

⁵⁵ Kunečka, *"Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem"*, s.13.

Již v Deuteronomiu se uvádí, že pesachový rituál se má odehrávat pouze v jedné svatyni. Na místě, které si zvolil Hospodin,⁵⁶ což byl jeruzalémský chrám. Obětování se již tedy nekoná na poušti a nepotírá se stan krví. Oběť se koná v chrámu, pesachový beránek se stává součástí chrámového obětního kultu. Obětování beránka jinde než v chrámu je dokonce výslovně zakázáno.⁵⁷ Vyzdvihuje se obětní význam oslavy. Zabití zvířete je nazváno *xb;zc -zévach-*, oběť. Postupem času se zvyrazňuje význam svátku jako oběť za hříchy a to jak osobní tak i lidu. To ukazuje i kniha Ezechiel: „*Toho dne připraví kníže býčka jako oběť za hřích svůj i všeho lidu země.*“⁵⁸ V knize Numeri 9,13 je napsáno, že kdo se nezúčastní hodu Beránka, i když mu to okolnosti dovolují, tak „*ponese následky svého hříchu.*“⁵⁹

Postupem času dostala slavnost národní rozměr. V 2 Pa 35, 18 se píše, že za vlády krále Josiáše slavili Pesach všichni obyvatelé Izraele, tedy královský dvůr i obyvatelé Izraele a Judey, a to i přes to, že již v této době byl Izrael rozdělen na království Izraele a Judska. Pesachová hostina se mění ve velkolepou slavnost, při které je zabito obrovské množství zvířat. Obětují se i krávy; obětování většího dobytka souvisí s usídlením v zemi a rozkvětem hospodářství. Mizí nomádská připravenost k vyjití.⁶⁰ K pesachovému beránku se připojují pokojné oběti a celopaly.⁶¹

V období druhého chrámu⁶² nabývá na významu eschatologický rozměr svátku. Mnozí věřili, že právě při svátku Pesach přijde mesiáš⁶³. Mesiášské tendence sílily

---

⁵⁶ Dt,16,2 -*Hospodinu, svému Bohu, budeš obětovat hod beránka z bravu nebo skotu na místě, které Hospodin vyvolí, aby tam přebývalo jeho jméno.*

⁵⁷ Dt 16,5- *Nebudeš moci připravovat hod beránka v kterékoli ze svých bran, které ti dává Hospodin, tvůj Bůh.*

⁵⁸ Ez 45,2.

⁵⁹ Nu 9,1.

⁶⁰ Kunetka, "Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem, .s.13.

⁶¹ Celopal- častý způsob zápalné oběti, při které se spálilo celé zvíře, spálení celé oběti ukazuje plné odevzdání Bohu. ; Novotný, *Biblický slovní* , s.520.

⁶² Období druhého chrámu- první chrám byl zničen r.586 př.n.l. při dobytí Jeruzaléma Babyloňany, po návratu z Babylonského zajetí, tedy po roce 538př.n.l., se začal na místě původního chrámu znovu stavět chrám, druhý chrám. ; Moscati, *Staré semitské civilizace*, s. 165-166.

⁶³ Slovo "Mesiáš" pochází z hebrejského *mašiach*, pomazaný. Kněží i králové byli při své ordinaci pomazáni olejem. S příchodem Mesiáše nastane mír a spravedlnost v Izraeli. Mesiáš je

zvláště v době pod římskou nadvládou. V době svátku se v jeruzalémském chrámu scházeli židé z celé diaspory. Obrazně byl shromážděn celý Izrael, což byly ideální podmínky, aby mohl být Izrael znovu vyveden, tentokrát od římského kulturního a politického vlivu.⁶⁴ Po rozboření chrámu r. 70 již nebylo možné obětovat beránka podle příkazů Hospodina. Slavení svátku se stává rodinnou slavností.⁶⁵

Mnoho z původního ritu slavení Pesachu lze dodnes nalézt u Samaritánů. Samaritáni jsou malá skupina, semitského původu, žijící v Izraeli. Samaritáni věří v Hospodina a pečlivě dodržují Tóru. Jediné náboženské knihy, které unávjí, jsou Pentateuch a kniha Jozue. Dosnes slaví pesachovou slavnost na své posvátné hoře Garizim. Zachovávají původní oddělení svátku Pesach a Macot. Samaritánský svátek Pesach spočívá v obětování, upečení a snědení beránka dle příkazů v Tóře. Samaritáni dokonce zachovávají výběr a střežení beránka před začátkem slavnosti a kropení jeho krví.⁶⁶

2.3.4 Hod beránka bez beránka

Po rozboření chrámu se vyskytlo mnoho otázek jak vlastně slavit Pesach, klasické obětování beránka již nebylo možné. Těžiště svátku se přesouvá na slavnosti večeri v domácnostech nazývanou seder(od hebrejského rds-pořádek, uspořádání). Informace

---

pověřenec, místopředseda Boží, s mesiášem přijde i smíření s Bohem, odpuštění. Mesiáš založí království spravedlnosti a rozšíří vládu Boží až do končin země. Mesiáš byl často spojován s politickými nadějemi pro stát Izrael.; Novotný,*Biblický slovník*. s.415 – 417.

⁶⁴ Senn, Frank C., Should Christians celebrate the Passover?, in:*Passover and Easter. The symbolic structuring of sacred seasons*, edited by Bradshaw, Paul F., and Hoffman, Lawrence A., Notre Dame : University of Notre Dame Press, c1999, s. 187.

⁶⁵ Senn, Frank C., Should Christians celebrate the Passover?, in:*Passover and Easter. The symbolic structuring of sacred seasons*, s.188.

⁶⁶ Anderson, Robert T., Giles Terry, *The keepers: an introduction to the history and culture of the Samaritans*, Peabody :Hendrickson Publishers, 2002, s.126-127.

a instrukce k slavení Pesachu bez chrámu se lze nalézt v traktátu Pesachim v Mišně⁶⁷. Tento traktát vznikl již v 2. století a je platný do dnes. Další pokyny k slavení Pesachu lze také nalézt na prvních stránkách pesachové Hagady-xsp lv hdgh-*Hagada šel Pesach*. Hagada znamená vyprávění, tedy Pesachové vyprávění. Hagada je kniha určena pro domácí liturgii; obsahuje úryvky z Bible, mravoučná podobenství a Halely (chvalořečné žalmy). Hagada se utvářela postupně během století, často byla zdobena ornamenty a ilustracemi.⁶⁸ Samozřejmě i seder má své obměny a existují různé zvyklosti v závislosti na kraji, kde se slaví. Každá země, kde existuje židovská komunita má svou pesachovou Hagadu.

Oslava se koná v rodinném kruhu a má podobu účasti na symbolickém jídle, zvláště zdůrazňovaný je vzpomínkový aspekt slavnosti. Každý chod slavností tabule nějakým způsobem připomíná vysvobození z Egypta. Některé chody představují egyptské otroctví a útrapy například hořké byliny, nekvašený chléb, charoset (omáčka z fíků, jablek ořechů) připomíná i vizuálně hlínu, s kterou Izraelci coby otroci byli nuceni pracovat a krev prolitou v Egyptě.⁶⁹ Samozřejmě existují různorodé rabínské výklady o symbolice jednotlivých pokrmů. Jiné elementy večeře jsou symboly vysvobození, například čtyři poháry vína pité během sederu se pijí na památku Hospodinových slibů, které dal Izraelitům před vyvedením z Egypta (Ex 6,6-7): „1. vyvedu vás, 2. vysvobodím vás, 3. vykoupím vás, 4. vezmu vás za lid.“⁷⁰ Místo beránka se jí pečená kost a masem. Beránek a pečené vejce jsou připomínkou velikonoční oběti v jeruzalémském chrámu.⁷¹

Důležitou součástí sederu je učít děti o významu osvobození z egyptského otroctví. V průběhu večeře se účastníci dozvídají, co jednotlivé části večeře mají za

---

⁶⁷ Mišna- název odvozen od kořene slova hnv opakovat, učít, studovat, jedná se o zapsání ústního výkladu Tóry.

⁶⁸ Hoffman, Lawrence A., The Passover meal in Jewish Tradition, in: *Passover and Easter. origin and history to modern times*, s.13-21.

⁶⁹ Yuval, Israel J., Passover in the Middle Ages, in: *Passover and Easter. origin and history*, s.153.

⁷⁰ Mayer, Daniel, Pesach- Svátek vyprávění, *Maskil*, s. 2.

⁷¹ Senn, Frank C., Should Christians celebrate the Passover?, in: *Passover and Easter. The symbolic structuring of sacred seasons*, s.188.

význam. Toto vyučování naplňuje Hospodinovo přikázání, aby při budoucím slavní Pesachu nebylo zapomenuto na vysvětlení významu svátku. Přesně jak praví Písmo: „Až se vás pak vaši synové budou ptát, co pro vás tato služba znamená, odpovíte: 'Je to velikonoční obětní hod Hospodinův. On v Egyptě pominul domy synů Izraele. Když udeřil na Egypt, naše domy vysvobodil.“⁷²

Mesiášské očekávání se projevuje i při slavnosti seder. Pro proroka Eliáše, který přijde a bude zvěstovat příchod mesiáše, je rezervované místo u stolu a je pro něj připraven i pohár vína. Eschatologické naděje odráží přání, které zazní na konci sederu: „Příští rok v Jeruzalémě.“⁷³ V tomto přání se neprojevuje touha jet na výlet do Jeruzalém, „Příští rok v Jeruzalémě“ vyjadřuje naději, že bude znovu postaven chrám a bude možno obětovat beránka jako dříve.

2.4 Kristus jako pesachový beránek

Křesťanské Velikonoce mají s Pesachem společné více než dobové pozadí. Slavnost eucharistie se vytvořila na základě pesachové večeře seder. Důležité výrazy a gesta užívaná při Večeři Páně jako jsou vzít, vzdát díky, lámat, lze označit za *termini technici* rabínské literatury a křesťané je přejali z židovského rituálu společného jídla.⁷⁴

Podle jedné z tradic byla doba, kdy se odehrála Ježíšova poslední večeře, dobou, kdy se odehrávala pesachová večeře. Takto to předkládají synoptická evangelia.⁷⁵

---

⁷² Ex 12,26 -27

⁷³ Hoffman, Lawrence A., A Symbol of Salvation in the Passover Seder, in: *Passover and Easter. The symbolic structuring of sacred seasons*, s.125.

⁷⁴ Kunetka, František, *Eucharistie v křesťanské antice*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s.70.

⁷⁵ Synoptická evangelia- první tři evangelia Nového zákona, synoptická proto, že jsou si podobná obsahem i strukturou, tedy jsou porovnatelná tj. synoptická, patří mezi ně Matoušovo, Markovo a Lukášovo evangelium.

O to, zda šlo opravdu o seder, se vedou spory. Dle popisu synoptických evangelií⁷⁶ měla Ježíšova večeře určitou podobnost se sederem, ale na druhou stranu zde jisté důležité prvky sederu chybí. Při čtení evangelií je nutní vzít na vědomí, že pisatelé zapisovali jen to podstatné, tedy Ježíšova slova a to nové co přinášel. Janovo evangelium Ježíšovu poslední večeři datuje na předvečer svátku Pesach a Ježíš, jakožto pravý beránek, byl ukřižován v ten samý čas, kdy se obětovali beránci v chrámu a Ježíš se stává tím nejdokonalejším pesachovým beránkem.⁷⁷ Kdy se přesně odehrály velikonoční události je těžké určit, jediné co se dá říci je, že večeře i ukřižování se odehrálo v časové blízkosti svátku Pesach. V církevní tradici se ustálilo podání a prožívání velikonočních událostí v pořadí: čtvrtek –Poslední večeře, pátek - Ukřižování a pohřbení, neděle -Vzkříšení.

Ježíš přejímá něco ze starého velikonočního svátku a přidává nové. Při večeři Ježíš bere macot a rozděluje jej ostatním, jak bylo zvykem, ale dává nekvašenému chlebu nový význam. Ježíš říká: *Vezměte, toto jest mé tělo.*⁷⁸ Dle hebrejského myšlení tělo označuje celou osobu Ježíše, tedy i jeho myšlení a skutky.⁷⁹ Přijetím tohoto chleba se účastníci večeře dostávají do nejbližšího kontaktu s Ježíšem, vstupují s ním v společenství. Nekvašený chléb dostává nový rozměr, již není připomínkou chvatného odchodu z Egypta, ale stává se tělem obětovaného, navždy bude připomínkou Ježíšovy oběti. Po Ježíšově oběti, která se stala jednou a je platná na vždy, již není centrem slavnosti přinášení obětí v jeruzalémském chrámu, ale Večeře Páně.⁸⁰

Pak Ježíš vezme kalich, také jak bylo zvykem, ale zase mu dává nový význam. Říká: *„Toto jest má krev, která zpečetuje smlouvu a prolévá se za mnohé.“*⁸¹ Ježíš navazuje na starou smlouvu, kterou uzavřel Hospodin se svým lidem na Sinaji. Tato

---

⁷⁶ Mt 26, 26 - 30; Mk 14, 22 - 26; Lk 22, 15-20.

⁷⁷ Jn 19, 31.

⁷⁸ Mk, 14, 22.

⁷⁹ Filipi, Pavel, *Hostina chudých : kapitoly o večeři Páně*, Praha: Kalich, 1991, s.21.

⁸⁰ Filipi, *Hostina chudých*, s.20.

⁸¹ Mk 14,24.

smlouva našla naplnění v nové smlouvě, která je věčná a poslední.⁸² Tato smlouva zaručuje těm, co jsou její účastníci, trvalé vyvedení z područí hříchu a smrti. Tentokrát se smlouva nepečetí krví obětovaného zvířete, ale krví samotného Ježíše.

Ježíš se stává velikonočním beránkem, bere na sebe jeho úděl. Stejně, jako ve Starém zákoně, je i v Novém zákoně obětovaný beránek ústřední postavou při vykoupení, záchraně lidu. Krev beránka, která původně sloužila k uspokojení krvelačného démona a později jako znamení příslušnosti k Hospodinu a znamení záchrany, byla nyní prolita za celé lidstvo a stala se symbolem sebeobětování a nekonečné lásky. Ježíš je „*beránek Boží, který snímá hříchy světa.*“⁸³ Ježíšovou zástupnou obětí, která je platná pro celé lidstvo, se vytrácí exkluzivní národní aspekt vykoupení, poselství o vykoupení se týká všech národů. To přijímání těla a krve Páně začleňuje do společenství s Bohem a do těla Kristova, církve, ne příslušnost k nějakému národu.⁸⁴

Ježíš při ustanovení Večeře Páně připomíná: „*To čiňte na mou památku.*“⁸⁵ Zde je slyšet starozákonní příkaz z Exodu 14. Stejně jako Pesach má být reálnou připomínkou vysvobození z Egypta, tak i slavení Večeře Páně má být reálným připomenutím Ježíšova spásného činu. A nejen připomenutím, ale i setkáním s Kristem. Tento hod je sebe ztotožnění s tím, který byl obětován. Tak jako se dříve účastníci hodu beránka stávali jedním tělem s beránkem, tak i křesťané při eucharistii přijímají Krista i s jeho údělem. Ale toto přijetí neznamena jen poslušnost Bohu, službu pro druhé a vydávání se, jako se beránek vydával za druhé. Večeře Páně je i připomenutím neutuchající Boží milosti, neustálé Boží péče, Božího vysvobození. Židé, stejně jako křesťané, si při velikonočních svátcích připomínají vysvobození. Zjednodušeně se dá říci, že židé si připomínají vysvobození z otroctví a křesťané

---

⁸² Filipi *Hostina chudých*, s. 24.

⁸³ J 1,29.

⁸⁴ 1 K 10, 16-17 - *Není kalich požehnání, za nějž děkujeme, účastí na krvi Kristově? A není chléb, který lámeme, účastí na těle Kristově? Protože je jeden chléb, jsme my mnozí jedno tělo, neboť všichni máme podíl na jednom chlebu.*

⁸⁵ L 22,20.

vysvobození z hříchu. Toto vysvobození, přechod z otroctví do svobody, z bezradnosti do naděje, se dělo a neustále se děje a takto lze nahlížet na křesťanské Velikonoce, jako na pokračování židovských Velikonoc.

Při své poslední večeři Ježíš zvěstuje příchod Božího království. Ježíš navazuje na mesiášskou povahu Pesachu. Ale jeho mesiášství se liší od běžných židovských mesiášských představ té doby. S příchodem mesiáše mělo přijít i království boží a což se očividně nestalo. Ježíšovo Boží království neznamená židovský stát, nemá politické nuance. Ale pro křesťany je Ježíš pravý mesiáš, což značí i jeho titul Kristus, který vznikl z řeckého *christos*, což je ekvivalent hebrejského Mesiáš. Po Ježíšově nanebevzetí začalo očekávání jeho druhého příchodu. Při každé eucharistii by si věřící měli uvědomit, že tento stav je dočasný a Ježíšův příchod může být blízko.⁸⁶ A i v tomto očekávání by se měla odrážet pohotovost k opuštění starého věku a připravenost na příchod Páně. Tedy židé i křesťané stále hledí do budoucnosti s očekáváním, židé čekají na svého mesiáše a křesťané na druhý příchod Krista.

Stejně jako pro židy po vyvedení z Egypta tak i pro křesťany po vykupitelském Ježíšově činu nasává nový čas, touto proměnou by mělo projít i společenství vykoupěných. „*Odstraňte starý kvas, abyste byli novým těstem, vždyť vám nastal čas nekvašených chlebů, neboť byl obětován náš velikonoční beránek, Kristus. Proto slavme velikonoce ne se starým kvasem, s kvasem zla a špatnosti, ale s nekvašeným chlebem upřímnosti a pravdy.*”⁸⁷

---

⁸⁶ 1K 11,26- *Kdykoli tedy jíte tento chléb a pijete tento kalich, zvěstujete smrt Páně, dokud on nepřijde.*

⁸⁷ 1K 5,7-8.

3. Kapitola

Předkřesťanské náboženství na území Čech

Do předkřesťanské náboženské tradice na území České republiky můžeme zařadit keltské, germánské a slovanské náboženství. U všech těchto tří náboženství se dají vysledovat společné prvky, což může být způsobeno vzájemným ovlivňováním, nebo také tím, že se vyskytovala v podobných životních podmínkách a v neposlední řadě zde může hrát úlohu společný Indo-evropský původ. Samozřejmě, že Čechy byly osídleny již před příchodem těchto kmenů, dle vykopávek se dá říct, že se zde vyskytoval kult slunce a víra v pomstný život, o čemž svědčí rozvinutý ritus pohřbívání mrtvých.⁸⁸

V této části práce budu často používat pojem pohanství, pohanský. Výraz pohanský zde nebude užíván v jeho původním smyslu, odvozeného od slova *paganus*-venkovan, který byl Římany užíván pro obyvatele dalekých krajín a nepochopitelného náboženství. Později byl tento pojem používán křesťany pro lid jiného vyznání než křesťanského. Užití tohoto výrazu mělo často pejorativní význam. Pohany nebyli nazýváni pouze vyznavači polyteistických náboženství, toto označení platilo i pro muslimy a dokonce tak byli označováni i antičtí Řekové a Římané, od nichž pojem pochází. Pohanství bude v této práci označovat duchovní kulturu etnické skupiny, na předliterárním stupni vývoje s náboženským pojetím přírody a „*dosud*

---

⁸⁸ Neústupný, Jiří, Náboženství pravěkého lidstva v Čechách a na Moravě, Praha: Život a práce, 1940.

*nevypracovanou naukou, etikou a eschatologií, jaké už měla vyspělá polyteistická náboženství*⁸⁹ například Říma či Egypta.

Expanze keltských kmenů probíhala na našem území asi ve 4. století před naším letopočtem. V oblasti dnešní České republiky se usídlili kmen Bójů, od tohoto kmene plyne pojmenování naší vlasti v cizích jazycích například v latině Bohemia. Písemné zprávy o pobytů Keltů na našem území nemáme. O jejich působení se dovídáme z archeologických vykopávek. Písemné zprávy o Keltech lze nalézt u římských pisatelů. Další zdroje informací pocházejí z Velké Británie a Irska, kde se keltská kultura udržela až do středověku a díky tomu máme písemné informace o keltském náboženství. Samozřejmě je třeba tyto písemné zdroje hodnotit kriticky, jelikož jejich autoři již byli zasazeni křesťanstvím a v samotných náboženských projevech se mohly objevovat i prvky převzaté od jiných kmenů.

3.1 Keltské náboženství a keltský rok

Keltské náboženství bylo polyteistické, každý kmen měl své bohy, v historických pramenech lze nalézt 400 různých jmen bohů a bohyní.⁹⁰ Keltové si nestavěli velechrámy, často uctívali bohy přímo v přírodě. Existovali i posvátné háje, které bývaly ohraničené. Takovéto ohraničené háje nacházíme i u Slovanů.⁹¹ Existovala i uměle vytvořená posvátná místa, často to bylo pouze ohraničené či vyvýšené místo, uprostřed stál kůl či masivní kámen sloužící pro obětování. Tyto mohutné balvany, nazývané menhiry, můžeme dodnes najít i na území České republiky. Rozšířený byl i kult stromů, obzvláště byly posvátné stromy, na kterých

---

⁸⁹ Váňa, Zdeněk; *Svět slovanských bohů a démonů*; Praha: Panorama, 1990, s. 25.

⁹⁰ Podborský, Vladimír, *Náboženství našich prapředků*, Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 97.

⁹¹ Podborský, *Náboženství našich prapředků*, s.162-163.

rostlo jmelí. Jmelí bylo magickou rostlinou. Dnešní zdobení příbytku jmelím je jistě pozůstatkem úcty k této rostlině.

Kněžskou vrstvu tvořili Druidové; stát se Druidem trvalo dvacet let a svoji nauku si předávali Druidové pouze ústně. Jejich povinností bylo provozování kultu, měli na starosti oběti. V keltském náboženství byli oběti bohům běžné a hojně. Obětovaly se zbraně, cennosti, vykytovaly se i lidské oběti. Obětovalo se bohům na usmířenou, obvyklé byly oběti před bitvou a poté obětování části válečné kořisti.⁹² Druidové ovládali i umění věštby.⁹³

Keltský rok se dělil na tmavou a světlou polovinu roku. Podle postavení měsíce se určoval čas, byl používán lunární kalendář, rok se neřídil zemědělským rokem, ale pasteveckým. Rok se dělil se na teplé- světlé a tmavé-studené období. Světlá část roku začínala prvním vyhnáním dobytka na pastvu, to bylo začátkem května a při této příležitosti se konal svátek Beltaine. Světlé období roku končí zahnáním dobytka do chlévů na zimu. Pak začíná temná polovina roku a zahajuje ho svátek Samain, odehrávající se na začátku listopadu. Tyto svátky se nám dodnes zachovaly v podobě Dušiček a Pálení čarodějnic. Samain je základem dnešního svátku Dušičky. Byl to den, kdy se nebožtíci dostávali do světa mrtvých a živí si je usmiřovali oběťmi. Svátek Beltaine, který oslavoval začátek teplého období a plodnost, se slavil velkými ohni, které sloužily k očištění dobytka. Tento svátek se časem přetransformoval ve Valpružinu noc u nás známé jako Pálení čarodějnic. V keltském obřadním cyklu se vykytovaly i méně významné svátky, jako byl Imbolc, který se konal počátkem února a souvisel s chovem ovcí, a Lugnasad, což byla oslava sklizně a vzdávání díky za úrodu počátkem srpna.⁹⁴

Dnešní moderní keltské hnutí přidává i oslavy rovnodenností Eillean Ostara

---

⁹² Filip, *Keltská civilizace a její dědictví*, 4. rozš. vyd, Praha: Academia, 1995, s.147-149.

⁹³ Filip, Jan, *Keltská civilizace*, s.86.

⁹⁴ Filip, Jan, *Keltská civilizace*, s.157.

a Eillean Mabon. Eillean Ostara měl být svátek jarní rovnodennosti, při kterém se oslavovala probuzená příroda, vítězství světla nad temnotou, měly se používat vejce coby symbol plodnosti.⁹⁵ Je otázka jak to s tímto svátkem bylo, v žádné literatuře vycházející z archeologických nálezů či dochovaných pramenů jsem o tomto svátku nenašla ani zmínku. Je samozřejmě možné, že Keltové slavili jarní rovnodennost, druidské znalosti na určení data rovnodennosti byly dostatečné. Název Ostara by korespondoval s teutonskou bohyní Ostaru a její jarní slavností a následným pojmenováním i obdobím, kdy se slaví Velikonoce. Otázka je zda, to není jen přání, najít další odkaz přetrvávající keltské tradice.

3.2 Germánské náboženství

Germáni se na našem území vykytovali 4-6. našeho letopočtu století, v této době již přicházeli do Čech první Slované. Germánské náboženství se jeví dnešnímu člověku jako drsné a nesmlouvavé. To může být způsobené pobýváním Germánů v nehostinných krajích, čímž zdrsněli oni i jejich kultura. Germáni měli rozsáhlou mytologii a panteon. Usuzuje se, že u Germánů vznikl panteon z širší základny regionálních božstev. Hlavní bohové byli Wodan neboli Ódin, Donar zvaný též Thor, důležitá ženská božstva byla Freya a Frigga.⁹⁶ Stejně jako Slované měli bytosti osudu, u Germánů se tyto ženy nazývaly normy. O germánské mytologii se můžeme poučit v Eddě. Existuje Starší a Mladší edda a společně patří k nejvýznamnějším dílům staroseverské literatury. Starší Edda obsahuje sbírku mytologických a hrdinských písní. Mladší Edda je nejdůležitějším pramenem germánské mytologie.⁹⁷

---

⁹⁵ Procházka, Roman, Odkaz Keltů v Biohemii, in: *Dingir* 1/2002, Praha: Dingir, 2002, s. 23-24.

⁹⁶ Spáčilová, Wolfová, *Germánská mytologie*, s.55-61.

⁹⁷ Spáčilová, Wolfová, *Germánská mytologie*, s.23-26.

Germáni také přinášeli oběti bohům. V severských starogermánských obětištích se objevilo mnoho pozůstatků obětí, obětovalo se náradí, zbraně, zvířata i lidé. Opět se praktikuje obětování v přírodě a existují i lidmi vytvořené posvátné okrsky.⁹⁸

O starogermánském kalendáři toho moc nevíme, ale jelikož měli Germáni pojmenované dny v týdnu, tak jim zřejmě lunární kalendář nebyl cizí. Dle dochovaných pramenů lze usuzovat, že Germáni pořádali slavnosti související s ročními obdobími, projevoval se při nich kult plodnosti a konaly se oběti.⁹⁹

Existují dohady o ovlivnění slovanského náboženství germánským, například bůh Thor má velkou podobnost se slovanským Perunem, byl jim zasvěcen stejný den v týdnu, jejich symbolem byla sekera. Přívěsek na krk v podobě sekery byl nalezen v hrobech Slovanů i Vikingů. O blízkém kontaktu Slovanů a Germánů také svědčí svatováclavská přilba, která je považována za relikvii svatého Václava, patrona České země. Celá staletí se předpokládalo, že je na ní vyobrazen Ježíš ukřižovaný na kříži a nedávno se ukázalo, že jde o boha Ódina visícího na stromě Života.¹⁰⁰

3.3 Slované

---

⁹⁸ Todd, Malcom, Germáni, Praha: Lidové noviny, 1999, s.100-104.

⁹⁹ Todd, Malcom, Germáni, s. 108-109.

¹⁰⁰ Merhautová, Anežka: Vznik a význam svatováclavské přilby, in: *Přemyslovský stát kolem roku 1000 : na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999)*, uspořádali Luboš Polanský, Jiří Sláma, Dušan Třeštík, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s.85-92.

Do Evropy přišli Slované zhruba v 5-6. století našeho letopočtu v době stěhování národů, kdy obydlovali jednotlivé kouty Evropy.¹⁰¹ Během svého putování a usídlování se Slované rozvětvili do několika skupin a vytvořili různé národy. Slovany dělíme na západní, východní a jižní větev. Východní Slovany představují Bělorusové, Ukrajinci a Rusové, jižní Makedonci, Slovinci, Srbové, Chorvatí, Bulhaři a Češi patří do větve západní spolu se Slováky, lužickými Srby, Polabany, Poláky a Kašuby.

Z počátku byli Slované jednolitě etnikum s jedním jazykem a pravděpodobně i náboženským systémem. Jak z původního kmene vznikají jednotlivé říše, vznikají i samostatné slovanské jazyky a rozrůžňuje se i duchovní kultura. Co se týče písemných zpráv o slovanském náboženství, tak to je značně problematičké. Pohanští Slované sami o sobě nepsali, neexistuje žádná ucelená hodnověrná kniha slovanské mytologie, jako například germánská Edda. Zprávy o slovanském náboženství pocházejí většinou od církevních hodnostářů, kteří často měli vůči pohanskému náboženství předsudky. Také není neobvyklé, že se snaží pohanská božstva naroubovat na jim známý panteon, například řecký či římský.¹⁰² Takovýmto postupem samozřejmě mohlo dojít k úplné změně významu.

Nejvíce písemných pramenů se zachovalo z 11-12. století a to hlavně z oblastí východních a severozápadních tedy pobaltských Slovanů. To byly oblasti, kde pohanské náboženství nejdéle odolávalo křesťanství. Mnoho badatelů je nuceno si vypomáhat písemnými památkami z jiných krajů, pokud chtějí objasnit jevy z krajiny, kde nejsou písemné památky k dispozici. Pro české pohanství je oblíbené objasňování pomocí baltických Slovanů. U Baltů se pohanství udrželo velice dlouho a jakožto spřízněná větev západních Slovanů vykazuje baltické pohanství mnoho podobností

---

¹⁰¹ Podborský, *Náboženství našich prapředků*, s.141.

¹⁰² Máchal, Jan, *Bájesloví slovanské*, Olomouc: Votobia ,2005, s.3 a s.10.

s českým pohanstvím. Díky dlouhému odporu baltských Slovanů vůči křesťanství máme mnoho zpráv od ne vždy úspěšných misionářů. Z této oblasti máme informace o plně rozvinutém a kněžími organizovaném pohanském kultu. Relikty pohanství se u baltských Slovanů udržely až do 16.století.¹⁰³

Víme, že Slované měli poměrně rozsáhlý panteon bohů. Bohové měli antropomorfní podobu, existovali mezi nimi vzájemné vztahy a každé božstvo mělo svoji oblast působení. Dle dochovaných památek se usuzuje, že ve slovanském pohanství se jednalo o henoteismus, tedy víru ve více bohů, ale pouze jeden hlavní se uctívá.¹⁰⁴ Naši předci uznávali „*skupinu bohů s rozdělenými funkcemi, z nichž jeden hrál podle dobových nebo místních podmínek hlavní roli.*“¹⁰⁵ Kdo byl hlavní bůh se měnilo nejen postupem času, ale i podle oblasti či existenčních podmínek, ve kterých se kmen nacházel. Existují stejná božstva uctívána od různých kmenů, častým jevem je uctívání totožného božstva jen s pozměněným jménem, není neobvyklé, že postupem času božstva měnila svůj význam.

Za hlavní tři bohy slovanského panteonu se považují Svarog (později nahrazen Scvarožicem- Dažbogem), Perun a Veles. Tito bohové byli uctíváni ve všech slovanských oblastech, alespoň dle dochovaných písemných pramenů. Bohové sídlili na nebi, jejich domovem byla i oblaka. Existovala i ženská božstva například bohyně Mokoš, která byla uctívána ve všech větvích Slovanů.¹⁰⁶ Obecně se nám o ženských božstvech dochovalo méně zpráv, doložená je také bohyně Živa. Mimo obecně rozšířená božstva, existovala i božstva lokálního významu.

---

¹⁰³ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.44.

¹⁰⁴ Heller, Jan, Mrázek, Milan, *Nástin religionistiky, Uvedení do vědy o náboženstvích*, 1.vyd., Praha: Kalich, 1988, s.116-117.

¹⁰⁵ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.63.

¹⁰⁶ Podborský, *Náboženství našich prapředků*, s.146.

O kultu velkých božstev nemáme moc zpráv, z některých oblastí takřka žádné, ale o to bohatší informace máme o slovanské démonolatrii. Jde o kult přírodních duchů a nespočetných bytostí nižšího řádu, původní slovanské výrazy pro ně jsou bēs, diva, čert. Pro tehdejšího člověka příroda nebyl jen prostor, co nás obklopuje, příroda byla živá a plná osob, které zasahovaly do lidského života a to pozitivně i negativně. Rozšířená byla víra v lesní a vodní duchy, víly, domácí bůžky, vlkodlaky, upíry, sudičky a všelijaké pidimužíky. „V tomto směru se nijak neliší od „pohanství“ jiných etnik, ba ani od světových náboženství, jako je křesťanství, islám, buddhismus, kde nižší duchové, ať už dobří či zlí (andělé, čerti, apod.), představují nezbytný ideologický substrát vyšších náboženských nauk.“¹⁰⁷ Tyto bytosti se uchovaly v poměrně živé tradici pověstí a pohádek.

Démony a duchy si můžeme rozdělit do několika skupin. První skupina se dá označit jako démoni živlů: ohně, větru, vody a země.¹⁰⁸ Zemi zastupují duchové skal, hor, jeskyň a kamenů. O uctívání kamenů a hor se zmiňují i nejstarší záznamy. Samozřejmě, že se zde nejednalo o uctívání nějakého kamene, neuctíval se sám kámen, ale duch či bůh s ním spojený. Pozůstatkem takového božstva je v Čechách Krakonoš, jakožto duch hor.¹⁰⁹

O uctívání řek, jezer, studánek a tvorů v nich přebývajících máme mnoho popisů od dobových kronikářů. S tímto kultem bojovalo křesťanství po staletí a nepodařilo se mu ho zcela vymýt. Odraz tohoto kultu přežil v lidovém folkloru, často byly léčivé prameny a posvátné studánky zaštiťovány Pannou Marií. Dodnes se uchovalo mnoho pramenů a studánek s jejím jménem v názvu, nemluvě o Mariánských lázních. Vodní bytosti měly převážně ženskou podobu, známé jsou rusalky, víly, vodní panny. Tyto bytosti nebylo radno si znepřátelit, uměly čarovat, připravit člověka o rozum, či přivolat potopu. Jako oběti jim byly přinášeny koláče,

---

¹⁰⁷ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.104.

¹⁰⁸ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.106.

¹⁰⁹ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.108.

květy, pestré stužky. Mužským zástupcem je vodník. Pokud se mu přinesla oběť, nejčastěji maso, chránil husy, kachny a kupodivu i včely.¹¹⁰

O bytostech vzduchu máme dochováno méně zpráv. V Čechách je pozůstatkem tohoto kultu meluzína, která je považována za matku či sestru větru. Ohlašovala smrt či jiné nepříjemné události, na usmířenou se jí oběti přinášely v podobě jablek, ořechů, mouky.¹¹¹

Oheň byl u Slovanů posvátný, domácí ohniště nesmělo nikdy vyhasnout, oheň se stěhoval spolu se svými majiteli. Nikdo nesměl do ohně plivat či si s ním hrát. Oheň byl původně božským projevem, postupem času se tato víra vytratila a oheň se stává reprezentantem démonických bytostí, salamandrů a bludiček. S ohněm se pojí všelijací rarášci, někdy zlí, jindy dobří, stejně jako oheň, někdy přinese užitek, jindy neštěstí.¹¹² Do ohně se jako oběť házelo zrní, sádlo a jiné poživatiny. Je otázka, zda se tak projevovala úcta bohům, nebo se jen usmiřovaly ohnivé bytosti, či to bylo uctívání ohně samotného, jako živlu.

Druhou skupinou jsou vegetační démoni, kteří měli význam hlavně pro zemědělce. Tito démoni neovlivňovali jen obilí, ale existovala i lesní verze. Další kategorií jsou démoni času, do této skupiny patří dobře známá Klekánice. Samostatnou skupinu tvoří bytosti, které určují osud člověka (sudičky) a další třídu tvoří duchové střežící lidské obydlí, patří mezi ně šotci, had hospodářiček a různé skřítky.¹¹³ Víra v hada hospodářička, který chrání stavení a přináší dobro, se na Moravě a Slovensku udržela velice dlouho.¹¹⁴

---

¹¹⁰ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s. 110-116.

¹¹¹ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.118.

¹¹² Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.120-122.

¹¹³ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.106-107

¹¹⁴ Václavík, Antonín, *Výroční obyčej a lidové umění*, Praha:Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, s.413-414.

Mnoho informací máme o samostatné skupině démonů a to jsou démoni lidského původu. Patří sem upíři, vlkodlaci a všelijaká strašidla. Takovou bytostí se člověk mohl stát i za života, ale častěji se přeměnil až po smrti, zvláště pokud zemřel předčasně či násilně. Křesťanskému vlivu lze přikládat představu, že v takovou bytost se změní i nektěňátko. Víra v upíry v Čechách dlouho přetrvávala, jak dokazují archeologické nálezy. Není neobvyklé, že se při prozkoumávání pohřebišť nalezne kulticky upravené tělo, tak aby dotyčný, pokud byl upír, už z hrobu nevstal.¹¹⁵

Všem božstvům, nižším i vyšším se přinášely oběti. U Slovanů jsou doloženy i krvavé lidské oběti, pro tento účel se výborně hodili zajatci. Nejčastěji se ale obětovaly rozličné pokrmy, kusy dobytka či plodiny. Obětiny se mohly spálit či vylít na zem. V rámci uctívání Matky Země se na zem lilo víno a olej. Nalezly se i votivní figurky zvířat, které nahrazovaly dřívější reálné oběti živých zvířat.¹¹⁶

Slované, podobně jako jiná etnika, uctívali také posvátné háje. Obětovalo se u kamenů, řek, časté bylo obětování pod stromy. Oblíbené byly duby a obětovalo se i na křižovatkách cest. K budování stálých svatyní dochází teprve později. Nejčastěji to byly architektonicky prosté objekty, většinou kruhového tvaru prostorově ohrazeného, uvnitř bylo ohniště a uprostřed stála socha boha.¹¹⁷

Oběťmi se Slované pokoušeli naklonit si božstvo, najít u něj pomoc a příznivě ovlivnit svůj osud. Obřady měly různou formu, existovaly obřady osobní, příležitostné ale i obřady spojené s určitým ročním obdobím. Pro archaického Slovana byl tok času cyklický a příroda byla plná sil, které bylo třeba udržovat v běhu a pokud možno je neobrátit proti sobě.

---

¹¹⁵ Smetánka, Zdeněk, *Archeologické etudy*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s.81-82.

¹¹⁶ Podborský, *Náboženství našich prapředků*, s.169.

¹¹⁷ Podborský, *Náboženství našich prapředků*, s.164.

3.3.1 Slovanský kalendář a svátky

Stejně jako jiné národy i Slované pozorovali pohyby nebeských těles a vyvozovali z nich závěry ohledně dění na zemi. Nejvíce výrazná tělesa jsou samozřejmě slunce a měsíc a tak není divu, že pohanský kalendář a svátky byly s pohybem těchto těles úzce spjaty. Obzvláště důležité byly slunovraty a rovnodennosti.¹¹⁸ Většina staroslovanských slavností se řadila mezi svátky řízené rytmem roku. Tyto svátky se vracely v pravidelných obdobích, ovlivňoval je jak rytmus nebeských těles tak i hospodářský rok. Smysl slavností byl často zemědělský, provozovala se agrární magie, která měla ovlivnit přírodní zákony a zajistit úrodu.¹¹⁹

Přežitky těchto slavností se nám dochovaly dodnes. Mnoho svátků a zvyků k nim vázaných má svůj původ v pohanských slavnostech. V době zimního slunovratu se dnes slaví Vánoce. Při zimním slunovratu se slunce nachází na nejnižším bodu oblohy, je to nekratší den v roce a tento den Slované slavili svátek Kračun. Dalším svátkem zimního slunovratu byl ovšeň, při kterém se konalo posypávání lidí obilím, jenž mělo zajistit úrodu v příštím roce.¹²⁰ K slavnostem zimního slunovratu patřily i průvody v maskách, většinou o šlo masky zvířecí. Průvody v maskách měly zastrašit démony temnoty.¹²¹

Důležitým svátkem byla jarní rovnodennost, jež znamenala konec zimy a začátek agrárního roku. Ozvuky jarních slavností najdeme ve zvyku vynášení Morany a Velikonocích. V době letního slunovratu bylo třeba zajistit magickými obřady řádný postup léta, aby dozrálo obilí a byl dostatek vláhy. Do tohoto období spadají dnešní letnice a svatojakubská noc plná magie a obřad otevírání studánek.

---

¹¹⁸ Podborský, *Náboženství našich prapředků*, s.170.

¹¹⁹ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.205.

¹²⁰ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.206.

¹²¹ Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.208.

Slavnosti ukončení sklizně se nám dnes promítají v dožínkách a podzimním posvícení.

3.4 České pohanství

Na území České republiky přišli Slované v 6. století, víra starých Slovanů se řadí mezi přírodní náboženství a tudíž se slovanské náboženství nijak extrémně neodlišovalo od víry okolních národů. Čeští Slované neznali a nepoužívali písmo až do příchodu Konstantina a Metoděje a proto písemné památky pochází z doby, když již na našem území bylo křesťanství a probíhá snaha zbavit se pohanských kultů. České písemné památky o slovanském náboženství jsou extrémně chabé. Něco málo zmínek má Kosmova kronika. Kosmovy zprávy o pohanství jsou neucelené, nejvíce se dovíme ze zprávy z 11.stol z doby vlády Břetislava II., kdy Kosma píše, že kníže Břetislav,

*„roznícen jsa velikou horlivostí pro křesťanské náboženství, vyhnal pryč ze své země všechny čaroděje, kouzelníky a hadače; rovněž dal pokácet a spálit i háje nebo stromy, které na mnohých místech sprostý lid ctil. Též i pověrečné zvyky, jež vesničané, ještě napolo pohané, zachovávali v úterý nebo ve středu o letnicích tím, že přinášeli dary, u studánek zabíjeli oběti a zlým duchům obětovali.“*¹²²

Něco málo se také dovídáme z Homiliáře opatovického, kde se píše o zbytcích pohanství, jakožto nepřistojných jevech, které ještě přežívají v pokřtěných obyvatelích Čech¹²³ O předkřesťanském náboženství na našem území nám leccos může sdělit archeologie. Je velice užitečná při dokazování existence svatyní, nacházení sošek bohů, bohatým zdrojem informací jsou i pohřebiště a samozřejmě je zde pořád naděje, že se vykope něco převratného.

Jedním z důvodů, proč tak dlouho přetrvával u řadového obyvatele Čech pohanský kult, hlavně v oblasti denního života, může být i ten, že v Čechách

---

¹²² Kosmas, *Kosmova kronika česká*, Praha, Litomyšl: Paseka, 2005, s.139.

¹²³ Máchal, *Bájesloví slovanské*, s.9.

v podstatě probíhala christianizace „shora“,¹²⁴ což znamená, že první přijal křesťanskou víru panovník spolu s vrstvou šlechticů. Křesťanství oficiálně přijal kníže Bořivoj v 9. století a pak se postupně šířilo po zemi, samozřejmě za podpory kněží, kteří roznášeli pravou víru. V tomto období českých dějin se dá mluvit o dvojvěří, je to doba zápasu křesťanství s pohanstvím. K řádnému rozšíření a přijetí křesťanství došlo až s vytvořením farní sítě v 13. století, jedná se takzvanou druhou vlnu christianizace české společnosti.¹²⁵ Samozřejmě také docházelo k přejímání pohanských rudimentů do církevní soustavy, takovému jevu se říká *interpretatio christiana*.¹²⁶ To lze vidět ve stavění kostelů na bývalých obětištích, přejímání předkřesťanských svátků do církevního roku.

Víra ve velké pohanské bohy časem vymizela. Jejich jména se zachovala v pořekadlech či místních názvech, například „u velesa“, „ký veles ti to našeptal“.¹²⁷ Nejednou byl kult pohanských bohů nahrazen kultem světců. V lidovém náboženství¹²⁸ se udrželo mnoho z předkřesťanských rituálů, i když často již jen ve formě pověry. Tedy pohanské obyčeje zůstaly živé, některé dostaly křesťanský háv a u jiných se již těžko určuje jejich smysl. Pramenem pro poznání těchto rituálů nám může být etnografický materiál. Ještě v 19. a začátkem 20. století byl folklorní život plný těchto pozůstatků. Díky nadšeným etnografům je tato oblast dobře zmapována. Ve folklorních projevech při svátcích, přelomových obdobích života a jiných událostech můžeme pozorovat pozůstatky kultu domácích bůžků, stopy přírodního animismu, kultu předků a projevy různorodých magických praktik.

---

¹²⁴ Mišovič, Ján, *Víra v dějinách zemí Koruny české*, Praha : Sociologické nakladatelství, 2001, s.14.

¹²⁵ Sommer, Petr, *Začátky křesťanství v Čechách : kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury*, Praha : Garamond, 2001, s.14.

¹²⁶ Sommer, *Začátky křesťanství v Čechách*, s. 29.

¹²⁷ Podborský, *Náboženství našich prapředků*, s. 150.

¹²⁸ Lidové náboženství či lidovou víru lze chápat jako synkretický útvar složený z pozůstatků předkřesťanského náboženství a křesťanského náboženství.

3.5 Magie a náboženství

Původ termínu magie je nejasný. V antickém Řecku byl používán pro označení magického umění zoroastriánských perských kněží. Toto označení v sobě mělo i zlověstný či pokoutný význam, jelikož magici byli cizinci a jejich praktiky a bohové byly pro antické řeky neobvyklé, tudíž podezřelé.¹²⁹ Pojetí magie jakožto nekalé a démonické praktiky přejala i ranní církevní autoři.¹³⁰ Když Řekové uzdravovali či věštili za pomoci vlastních bohů, tak to jistě za magické v špatném slova smyslu nevnímali, ale z pohledu křesťanství šlo už o cizí bohy, kteří nebyli pravými bohy, ale démony, tudíž se jednalo o démonickou magii.¹³¹ Pohlížení na magii coby na něco špatného trvalo i celý středověk, i když sami provozovatelé to tak vnímat nemuseli, například v lidovém léčitelství. Také v moderní společnosti se obecně na magii pohlíží spíše jako na něco pokoutného, často je spojována s čarodějnictvím. Lidé, kteří se veřejně hlásí k praktikování magie jsou považováni za výstřední či za jedince s ne zcela zdravým rozumem. Ale na druhé straně rozšířené magické praktiky, které jsou obyvatelstvu dobře známy, se těší veliké oblibě. Svědčí o tom i stále se rozrůstající trh s amulety a talismany, nabídkami horoskopů, čtením z karet apod.

Základním kamenem magie je víra v existenci nadpřirozených sil a k ní se pojí přesvědčení, že různými praktikami je možno ovlivnit běh věcí. Ten kdo ovládá magické praktiky, by měl být schopen ovládnout člověka, přírodu a i nadpřirozené síly. Stopy magie nacházíme již u nejstarších důkazů lidské existence a to ve všech zeměpisných šířkách. Magie jakožto univerzální kulturní fenomén jistě ovlivnila formu různých kulturních projevů mezi které patří umění, věda, společenské instituce a v neposlední řadě i náboženství.

---

¹²⁹ Kieckhefer, Richard, *Magie ve středověku*, Praha : Argo, 2005, s.26.

¹³⁰ Nutno podotknout, že nahlížení na magii, ve smyslu jiného vztahu k duchovnímu světu než byl určen církví jako odchylku víry není vlastní jenom křesťanství, to samé platí pro judaismus i islám, Naydler, s.123.

¹³¹ Kieckhefer, *Magie ve středověku* ,s.27.

Na otázku vztahu magie a náboženství existují různé pohledy. Magie bývala, a u některých náboženství stále je, součástí náboženského systému. Existují autoři, kteří vidí magii a náboženství jako dvě odlišné věci. Mezi ně se řadí i James Frazer. Ve svém díle *Zlatá ratolest* se zabývá magií a sleduje její projevy od pravěku až po novověk v různých kulturách. Dle Jamese Frazera magie předcházela náboženství, a až neúčinnost magie donutila člověka přejít k náboženství. V nejzákladnější rovině jsou si magie a náboženství dle Jamese Frazera podobné a to tím, že oboje uznává existenci sil nadřazených člověku, které ovlivňují jeho život a chod přírody. Náboženství vidí James Frazer jako usmiřování či nakloňování sil nadřazených člověku. Tyto síly se snaží člověk ovlivnit svou činností, kterou jsou oběti, prosby, sliby.¹³² V magii je to naopak, tam se člověk svým konáním snaží přímo ovlivnit síly a vnutit jim svůj záměr. James Frazer o magii píše:

*„Posuzujeme-li ji jako systém přírodních zákonitostí, to je jako výklad pravidel, která určují následnost dějů ve světě, může být nazývána teoretickou magií, posuzujeme-li ji jako souhrn návodů, jimiž se řídí lidské bytosti, aby dosáhly svého cíle, může být nazývána praktickou magií.“*¹³³

Magii James Frazer vidí jako nefunkční a špatný výklad přírodních zákonitostí, kdyby byl fungující, tak by se jednalo o vědu. Což se také odráží v jeho názoru, že magie je bližší vědě než náboženství. Jako příklad uvádí ono známé, že z alchymie se vyvinula chemie.¹³⁴ Magie tedy hledá a pozoruje zákonitosti ve světě a na základě získaných znalostí se snaží ovlivnit různé jevy, jak potřebuje. Tedy opak náboženského přístupu, který nebere na vědomí přírodní zákonitosti, věří v nadpřirozené bytosti a jejich schopnost neomezeného zásahu.

S názorem, že náboženství prosí a magie přikazuje, nesouhlasí Richard Kieckhefer ve své knize *Magie ve středověku*. Svůj názor podkládá magickými zaříkadly, v kterých se často prosí a na pomoc přivolává Bůh. Obvyklé je to

---

¹³² Frazer, *Zlatá ratolest*, s.101

¹³³ Frazer, *Zlatá ratolest*, s.24.

¹³⁴ Frazer, *Zlatá ratolest*, s.102.

v rituálech určených na ovládnutí démonů. Bylo časté, že samotné magické rituály se odehrávaly až po prosebných obřadech k Bohu.¹³⁵ Na dalších příkladech Kieckhefer ukazuje, jak těžké může být vymezit hranici, kdy jde o náboženství a kdy už jde magii. Oddělování magie a náboženství vnímá Kieckhefer jako vzdělanci uměle vytvořený problém.

Náboženství a magii lze vidět jako původně jednotný útvar, který se rozdělil. „*Náboženství a magie od sebe nebyly odděleny: náboženství bylo magické.*“¹³⁶ Na jejich oddělení lze nahlížet jako historický proces, odvíjející se od změn v duchovní oblasti, začínající úpadkem antických mystérií v prvním století, přes zavedení křesťanství jako státního náboženství až po upalování čarodějnic. Magie tak byla vytlačena do ilegality a byla tolerována v skrytých formách například v alchymii.¹³⁷

Pokud se podíváme na pohanské náboženství našich předků, tak to bylo magií prodchnuté. Magie byla součástí jak velkých náboženských obřadů, tak i rituálů všedního života. Ve staroslovanském prostředí se objevovala magie hospodářská, osobní, rodinná, velice rozšířené bylo věštění. S nástupem křesťanství magie nevytizela, i když samozřejmě církev staré magické praktiky nepodporovala. „*Tradiční magie a křesťanství nevytvářely ve vědomí člověka různá patra nebo izolované úseky. Celistvost, která vznikla jejich prolínáním nebyla prosta protikladnosti a ambivalentnosti, ale byla to nicméně celistvost.*“¹³⁸ Došlo k tomu, že křesťanské náboženské elementy se mnohokrát propojily s magickými praktikami. „*Křesťanství sice proti veškeré prosperitní magii vedlo boj již od středověku a kazatelé neustále horlili proti pobožníkům (pověrám), na druhé straně však poskytlo látku k rozhojnění arzenálu ochranných předmětů.*“¹³⁹

¹³⁵ Kieckhefer, *Magie ve středověku*, s.31-32.

¹³⁶ Naydler, *Chrám kosmu*, s.124.

¹³⁷ Naydler *Chrám kosmu*, s.124.

¹³⁸ Gurevič, Aron, Jakovlevič, *Nebe, peklo, svět: Cesty k lidové kultuře středověku*, Jinočany: H&H,1996, s.196.

¹³⁹ Petráňovi, Josef a Lydia, *Rolník v evropské tradiční kultuře*, Praha: Set out, 2000, s.135.

Mnoho těchto praktik se udrželo při životě po mnoho staletí, některé se časem proměnily v pověry. Pověra je názor, pravidlo nebo praktika, jejíž smysl již často není přesně znám, mnohokrát je pozůstatkem překonaného náboženství či odrazem dřívějšího magického myšlení.¹⁴⁰ Pověry jsou živou součástí i dnešního světa, zvláště se to projevuje v extrémních situacích, důležitých životních okamžicích či činnostech, kdy záleží na štěstí.

4. Kapitola- Pohanovo jaro

Pokud se chceme zabývat předkřesťanským náboženstvím na našem území, je to značně problematické, jelikož nemáme řádné písemné zdroje. V pověrách a obyčejích se uchovala část pohanského odkazu. Jevy, kterými se zde budeme zabývat, se dochovaly pouze ve folklorní formě. To, co se v této části práce bude sledovat, je koexistence křesťanské a pohanské tradice. Jelikož se jedná o projevy, které se předávají tradicí a ústní formou, tak je jasné, že mohly být během let pozměny. Změny nemusely být vždy na první pohled nijak závažné, často rituál zůstával podobný, ale mohlo dojít ke změně významu či obsahu.

Staré svátky prvního jarního úplňku či jarní rovnodennosti byly spojeny se setbou a jinými zemědělskými pracemi. V našich zeměpisných šířkách je jaro začátek nového roku, představuje konec zimy a hladu. Začínají práce na poli, je třeba zajistit dostatek stravy na další rok. Spousta dochovaných magických praktik souvisí s agrárním kultem a není se čemu divit, vždyť v 6-9. století se slovanské obyvatelstvo živilo převážně zemědělstvím¹⁴¹ a zemědělství, co by výrazná složka domácího hospodářství, se v Čechách udrželo až do 19.století.

---

¹⁴⁰ Heller, Mrázek, *Nástin religionistiky*, s.308.

¹⁴¹ Váňa, *Svět dávných Slovanů*, Praha:Atria, 1983, s.151- 153.

Prostým obyvatelem České kotliny nebylo křesťanství viděno jako nahrazení starého slovanského náboženství, ale jako dodatek k němu. Když byl slovanský rolník christianizován, křesťanství mu nabídlo naději na spásu a vidinu blaženého posmrtného života na onom světě, ale co se týče přežití v tomto světě, pro zajištění každoroční sklizně a ochrany dobytka, bylo jistější udržovat starý náboženský řád s jeho obřady zajišťujícími úrodu, ochrannými božstvy a domácími bůžky .

„Křesťan v rolníkovi prosil modlitbou, pohan v něm se snažil přírodu magickými rituály a prostředky donutit, aby konala v jeho prospěch. S přijetím křesťanství zapojil člověk do úsilí působit na okolní svět v souznění s řádem tohoto světce i Boha. Pohanské představy i křesťanská víra na sebe působily i vzájemně si odporovaly jako souběžné rysy v společenském vědomí, v jednotě křesťanské víry a pověry“¹⁴²

Tento jev přetrvávajících kultů nebyl plně vyřešen; přinejlepším mohl křesťan přijmout nabízeného svatého, který nahradil pohanské božstvo jistého kultu, ale kult sám přetrvával, jelikož zprostředkoval mytologický pohled na svět a díky tomu vysvětloval srozumitelné i nejasné jevy ve světě.

Právě na Velikonočních svátcích si můžeme krásně ukázat náboženský synkretismus, je to období, kdy se ve stejnou dodržoval přísný církevní půst a zároveň se konaly pohanské obřady pro zachování života.

„Svátek v archaické zemědělské společnosti, a zejména svátek velký, nebyl tedy zábavou, odpočinkem, uvolněním, příjemným zastavením, i když to všechno v něm nepochybně bylo obsaženo. Jeho význam byl mnohem hlubší. Byl svázán s přežitím lidí v nejistém světě. Posiloval vše pozitivní, bránil zlém, napomáhal samé existenci života.“¹⁴³

Na každý velký svátek je třeba se řádně připravit, zahladit špatné věci minulého období, ochránit to prospěšné, zajistit přízeň nového. Velikonoční období je velice dlouhé, šest týdnů trvá postní období, které je přípravou na slavení velikonočního

---

¹⁴² Petráňovi, Josef a Lýdie, *Rolník v evropské tradiční kultuře*, Praha: Set Out, 2000, s.134.

¹⁴³ Smetánka, *Legenda o Ostojovi: Archeologie obyčejného života v raně středověkých Čechách*, Praha:Mladá Fronta, 1992, s.225.

tajemství.¹⁴⁴ Samotné lidové názvy postních nedělí, kterých je celkem šest, nejsou vždy odvozeny z křesťanské tradice. „*Lidové názvy postních nedělí, tento, dnes málo popsaný svět pověr a magie, ilustrují alespoň obrazně. Neděle černá neboli pučálka, pražná, kýchavá nebo liščí, smrtná, květná. Znějí jako zařikávadla dávno zasutého času.*“¹⁴⁵ Koexistence pohanské a křesťanské víry, je také dobře vidět na dnech Pašijového týdne¹⁴⁶, ale již v postním období můžeme vysledovat projevy předkřesťanského náboženství v lidových zvycích, mezi které patří i vynášení Morany.

4.1 Vynášení Morany

Jednou z nejstarších, a zajisté pohanskou, slavností nastupujícího jara je vynášení Morany. Tento lidový obyčej má bez pochyby základ v předkřesťanském náboženství. Tento rituál je rozšířen u všech západních Slovanů. Mezi východními Slovany existuje obdobný obřad, figurína se však jmenuje Kostroma. Vynášení smrti je doloženo i v Bavorsku.¹⁴⁷

Morana je též nazývaná smrt, smrtholka, Morena, Mařena, ve Slezsku současně vynášeli i Mařocha, tedy Moranu v mužské podobě. Její jméno je pravděpodobně odvozeno od indoevropského kořene mer-, mor- čili „smrt“. Existují dohady o tom, že nynější figurína je pozůstatek reálné lidské oběti, která byla přinášena pro odvrácení zimy.¹⁴⁸ Existují i dohady, že vynášení smrti je pozůstatek násilného usmrcování

---

¹⁴⁴ Adam, *Liturgický rok*, s.101.

¹⁴⁵ Langhammerová, Jiřina, *Lidové zvyky*, Praha:Lidové noviny, 2004, s.48-49.

¹⁴⁶ Pašijový týden, je týden před Velikonocemi a církve si připomíná poslední dny Ježíše, nazývá se též velký či svatý.

¹⁴⁷ Žibrt, Čeněk, *Vynášení „smrti“ a jeho výklady, starší i novější*, in: *Český lid II*, Praha 1893, s.557 .

¹⁴⁸ Niederle, *Život starých Slovanů. Díl 2, Základy kulturních starožitností slovanských*. Sv. 1, Praha: Bursík & Kohout 1916, s. 251.

práceneschopných starců, kteří byli často považováni za příčinu neúrody.¹⁴⁹ Co se týče teorie, že zvyk má své základy v římském shazování slaměných panáků do Tibery, zvaného Argei, tak ta asi také nebude platná. V Říme se házelo do vody panáků více a rozhodně to nemělo nic společného se zimou, figuríny zde zřejmě zastupovaly lidské oběti vodnímu božstvu.¹⁵⁰ Někteří mytologové zase v Moraně vidí pohanskou bohyni, ale toto tvrzení nelze podložit přesvědčivými doklady.¹⁵¹ Během českého národního obrození byla Morana romanticky spojována s bohyní smrti, vyskytovala se v básních apod.¹⁵² Nejvíce se vyskytuje názor, že Morana znázorňovala „*démona zimy přinášejícího smrt a zneškodňovaného příslušným magickým obřadem.*“¹⁵³ Tedy zabití Morany představuje obřadní ukončení vlády zimy a uvolňuje místo obnovujícímu se životu.

Postavu smrti představovala loutka někdy až v lidské velikosti. Moranu vynášela svobodná děvčata nebo mládež. Obyčejně se Morana vyráběla tak, že na dřevěnou hůl se připevnilo roští a stará vymlácená sláma, tak aby výsledný efekt připomínal lidskou postavu. Figurínu oblékly do prostých dámských šatů. Zkrášlily ji pentlemi a na krk jí byly dány náhrdelníky z bílých vyfouknutých vajec a prázdných šnečích ulit. Morana byla tedy vyrobena z mrtvého a nepotřebného materiálu. Prázdné šnečí ulity jsou schránky bez života, to samé vymlácená sláma, ta je také již jen připomínkou někdejšího životadárného klasu.¹⁵⁴ To vše prohlubuje symboliku smrti, vždyť figurína Morany představuje smrt, nemoci, bídu a všechno, co lidem škodí.

Děvčata vynesla figurínu za vesnici, při vynášení pronášela říkadla či spíše by se mohlo říci zaříkávadla. Správným zaříkáním se obřad utvrzuje ve své účinnosti. Vynášení smrti nebyl obřad pouze pro mládež, mládež se sice živě zúčastnila, ale

---

¹⁴⁹ Niederle, *Život starých Slovanů*, s.216.

¹⁵⁰ Cavendish, Richard, *Dějiny magie*, Praha: Odeon, 1994, s.39.

¹⁵¹ Moranu jako jasnou bohyni zimy například vidí Josef Růžička ; Růžička, Josef, *Slovanská mytologie, : pro lid československý*, Praha : Alois Wiesner, 1924, s.192-193.

¹⁵² Profantová, Nad'a, Profant, Martin, *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*, 2.vyd, Praha: Libri, 2004, s.137

¹⁵³ Váňa, *Svět pohanských bohů a démonů*, s. 212

¹⁵⁴ Langhammerová, *Lidové zvyky*, s.51.

zbytek vesnice jistě přihlížel. Vynášení Smrti se nesmělo brát na lehkou váhu. Existovala pověra, že pokud se vynášení Morany neúčastní alespoň jeden člen domácnosti, tak v této domácnosti někdo do roka zemře.¹⁵⁵

Za vesnicí byla Morana zbavována své síly, častokrát byla zapálena, tedy vystavena očištnému procesu. Místy se kamenovala, či jinak znehodnocovala. Po tomto zbavování síly byla vhozena do vody, nejlépe tekoucí, aby ji odnesla. Voda nejen, že očišťuje, ale zároveň i odnáší zlé pryč. Je zajímavé, že přes různé krajové rozdíly snad všude platilo, že potom co byla Morana zneškodněna, tak se všichni dali do překotného běhu, jelikož věřili, že kdo bude pozadu či klopýtne a spadne, ten do roka zemře. Na čem se tato pověra zakládá, těžko říct. Nelze se spokojit s tvrzením, že po zadu zůstávali slabí a nemocní, takže není žádný div, když se dalšího roku nedožily. Jediné vysvětlení tohoto zvyku je zvolání, které uvádí Čeněk Zíbrt, „*Utíkejte, smrt nás honí.*“, ale toto zvolání se v dochovaných pramenech vyskytuje jen velice zřídka.¹⁵⁶

Druhou částí rituálu vynášení smrti bylo přinášení líta, též nazývané léto, létečko, májíček, které symbolizovalo příchod jara a obnovení života. Obřad přinášení líta, následoval hned po vynesení Morany, místy se konalo o den či týden později. Líto bylo pravý opak Morany, narozdíl od smrtky bylo vyrobeno ze živých a barevných materiálů. Většinou bylo vytvořeno z vršku stromu nebo větví a ozdobeno barevnými stužkami, někdy i svatými obrázky.¹⁵⁷ Důležité bylo, aby to byla zelená ratolest, protože ta je symbolem života. Podstatnou součástí líta byla panenka, další symbol, znázorňující plodnost.¹⁵⁸ Někde byla sama panenka nazývána líto. Mládež s lítem obešla celou vesnici, obcházela do kruhu, jde o opsání kruhu kam nemohou vstoupit zlé síly. Zároveň se jednalo o symbolické roznášení jara, roznášení obnoveného

---

¹⁵⁵ Vondruška, Vlastimil, *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*, České Budějovice:Dona, 1991, s. 53.

¹⁵⁶ Zíbrt, Čeněk, *Smrt nesem ze vsi .... pomlázka se čepejří*, edice Veselé chvíle v životě lidu českého, Praha: Nakladatelství F. Šimáčka, 1910, s.48-49.

¹⁵⁷ Václavík, *Výroční obyčeje*, s.192.

¹⁵⁸ Langammerová, *Lidové zvyky*, s.53.

života. „Obřadní obchůzkou, říkáním a zpěvem se symbolem života v rukou se vykresluje chráněné teritorium pro příští plodné léto.“¹⁵⁹ U každého domu se koledovalo a obřadními zpěvy a říkankami ohlašovalo, že je zima pryč a přišlo léto. Mládež za tuto radostnou novinu a přinesení jara obdržela od hospodáře různé poživatiny, z kterých zorganizovala hostinu, většinou dostávala vejce a sušené ovoce. Společná hostina má i jiný smysl než se najíst. „*Veřejná hostina představuje koncentraci životní energie*“¹⁶⁰ Je to obřad, při kterém se spojují lidé určitého společenství, takto společně mohou lépe čelit negativním silám, které právě v přelomových okamžicích, jakým je přechod ze zimy do jara, nabývají na síle. „*Při tak dramatické události, jako je příchod jara, musí látka udržující život, potrava, uvnitř společenství štědře proudit, aby magicky napomáhala proudění kosmických rezerv životně důležitých látek(zeleň,stádo, úroda)*.“¹⁶¹ Dalším důvodem pro hostinu je vytvoření magického předobrazu budoucího vývoje. Pestré a syté jídlo představuje jakousi prosbu i závavek pro budoucnost.¹⁶²

Podle Antonína Václavíka Morana představuje starý rok, ve své knize *Výroční obyčeje* píše: „*Představu personifikované zimy bylo by sotva možno umisťovat do období vlastně již plného vítězství jara. Šlo jistě představu starého roku, nad nímž vítězí „ nové léto“, o představu démona, který musel být zničen.*“¹⁶³ Pokud se podíváme na lidová říkadla používaná při tomto obřadu, tak je v nich motiv nového léta častý, také v nich rozhodně najdeme téma odcházející, zneškodněné zimy-smrti, například: „*Smrt plave ze vsi, nové léto do vsi.; Smrt jsme odnesli, nové léto přinesli,*“¹⁶⁴ V pořekadlech je vždy řeč o smrti, nikdy o starém roce a argument, že již bylo jaro není moc platný, protože kolikrát se z dobových pramenů dozvídáme, že o Velkém pátku byl ještě led na vodě, takto si plné jaro nepředstavujeme. Ve vynášení Morany

---

¹⁵⁹ Langhammerová, *Lidové zvyky*, s.52.

¹⁶⁰ Eliade, *Pojednání o dějinách náboženství*, s.344.

¹⁶¹ Eliade, *Pojednání o dějinách náboženství*, s.310.

¹⁶² Smetánka, Zdeněk, *Legenda o Ostožovi*, Praha:Mladá Fronta 1992, s. 221.

¹⁶³ Václavík, *Výroční obyčeje*, s.187.

¹⁶⁴ Václavík, *Výroční obyčeje*, s.190.

opravdu spíše půjde o zničení nelítostné zimy a nastolení jara, tedy úrodného období, jak dosvědčují říkadla.

Je pozoruhodné, že po celé České republice jsou si říkadla¹⁶⁵ pronášena při vynášení smrti navzájem neobyčejně podobná až stejná, dokonce jsou podobná i za hranicemi území našeho státu, což by mohlo nasvědčovat slovanskému původu zvyku. Ze zachovaných písemných pramenů lze vyčíst, že říkadla se během věků nepozměnila, zůstala stejná, což tedy svědčí i o starobylosti rituálu.¹⁶⁶

Dnes již není možné zjistit, kdy přesně se rituál vynášení smrti konal. Jediné co můžeme říct, že to bylo v rozmezí druhé půlky března a první půle dubna. Obecně se tento rituál odehrává pátou nedělí postní, které se také přezdívá smrtná. Tento zvyk samozřejmě nemá s oficiální církevní liturgií Velikonoc nic společného. Proč nakonec církev umístila vynášení smrtky do předvelikonočních příprav a vymezila mu čas o páté nedělí postní, která o dva týdny předchází Velikonoční neděli, se můžeme jen dohadovat.

Nejstarší písemné prameny, zmiňující se o tomto rituálu, pocházejí ze středověku, ze 14. století, konkrétně z let 1366 a 1384. V roce 1366 vydali pražští církevní představitelé zákaz v němž mluví o obyčeji „*vynášeti z osady v postě, na jaře postavu, představující smrt, se zpěvy a hrami, s obřady prý pověřenými k řece, tam smrt s křikem potopovati a vysmívati se, že jim uškoditi nesmí, že je z hranic jejich krajiny načisto vypuzena.*“¹⁶⁷ Synoda nařizovala bránit tomuto obyčeji a trestat hříšníky. A aby toho nebylo málo, při vynášení Morany byli přítomni i zpustlí duchovní. Toto nařízení bylo v roce 1384 obnoveno a duchovní byli znovu nabádáni nejen k neúčasti na tomto obyčeji, ale i zabránění konání vynášení smrti.

---

¹⁶⁵ Lidová říkadla či zařikávadla jsou obecně zajímavý jev, dle Čenka Zíbrta se věky neněmí, jen se k nim během času přidávají jména světců i světic. Samozřejmě se postupem času může zatemňovat jejich význam, například u zastaralých výrazů. Zíbrt, Čeněk, *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. Věku*, Praha: Academia, 1995, s.59.

¹⁶⁶ Zíbrt, Vynášení „smrti“ a jeho výklady, starší i novější, in: *Český lid II*, s.468 .

¹⁶⁷ Zíbrt, Vynášení „smrti“ a jeho výklady, starší i novější, s.456.

V novější době (v roce 1579) pak vynášení smrti popisuje Jan Mirotický z Kroměříže: „V prostředku postu ... v mé vlasti mládež z slámy obraz udělají, kterýž by k smrti (jakž ji malují) podobný byl; potom na kopí jej nastrčíce aneb zavěsíce, po okolních vesnicích křičíce s ním se nosí. Od některých velmi přívětivě přijati bývají a mlékem, pučálkou a suchými hruškami (kteréž tehdáž obyčejně jídáme) jsouce nakrmeni, zase domů se odesílají. Od jiných pak proto, že zlé věci (totiž smrti) zvěstovatelé jsou, žádné přívětivosti nedostávají, ale braněmi, k tomu i s posměchem od končin jejich bývají odháněni“¹⁶⁸. V 17. století jsou zaznamenány i popěvky, které se při provádění tohoto zvyku zpívaly: „Již nesem smrt ze vsi, nové léto do vsi. Vítej léto líbezne, obilíčko zelené. ; Smrt nesem z města, léto do města.“ Tedy opravdu ty samé, co se zpívají ještě dnes. Zvyk vynášení smrti se nedržel jen ve vsích, ještě roku 1615 se v Praze v Podskalí topila smrt.¹⁶⁹

V 16. století se rozšířil názor, že zvyk vynášení smrti je polského původu a má protimodlářský původ. Hájek z Libočan ho ve své kronice vysvětluje takto:

„Když Mieska, syn Zemanislava, knížete polského, Doubravku, dceru knížete českého sobě zasnoubil, křest svatý a s ním i jméno Miečislava přijal, „tu slavné učiněno bylo hodování, lid pak obecný obojího pohlaví po malém čase, rozkázáním Miečislavovým, všechny modly dřevěné spálili a kamenné do vody vmetali a křest svatý na se přijímali s velikým náboženstvím. Ještě až do dnešního dne u Veliké Polště toho na památku činí děti v družební neděli, udělajíce jako obraz, nesu jej na dluhém dřevě a někdy jej na vozečku vezu a přijduce k vodě i tam jej uvrhli a odtud rychle domuov běží.“¹⁷⁰

Tento výklad vynášení smrti se velice rozšířil a byl hojně užíván. Stejným způsobem vynášení smrti vykládá i Daniel Adam z Veleslavína a ještě k tomu

---

¹⁶⁸ Zíbrt, Vynášení „smrti“ a jeho výklady, starší i novější, s. 457-458.

¹⁶⁹ Zíbrt, „Smrt nesem ze vsi .... pomlázka se čepejí“, s.41-42.

¹⁷⁰ Zíbrt, Vynášení „smrti“ a jeho výklady, starší i novější, s.458.

„i děti naše v smrtnou neděli nosívají smrt z města a léto do města, ač tomu nejedni nerozumějí, odkud pošlo.“¹⁷¹

Jarní zvyk vynášení Morany na Smrtnou neděli byl dříve rozšířen po celém území České republiky. Místy obyčej zanikl již před dlouhou dobou, někde se zachoval až do dnešních dnů. Jak říká český etnograf a historik Čeněk Zíbrt, „*Z věků dávných udržel se obyčej až podnes v podobě takřka nezměněné.*“¹⁷² Ano vnější podoba se nezměnila, ale obsah je již jiný, v podstatě se dřívější smysl vytratil.

Z tohoto původně magického obřadu se postupem času stala spíš zábava a tímto způsobem je vnímán i dnes.

V současnosti se s vynášením s Morany můžeme setkat v rámci folklorních oslav. Pokud by měl někdo zájem o autentičtější prožitek, tak ten by mu snad mohlo nabídnout české novopohanské hnutí, které se pokouší navázat na staré náboženství Slovanů. V rámci své činnosti obnovuje a tudíž i praktikuje slovanské obřady, mezi které vynášení Morany rozhodně patří.

4.2 Čarovné kočičky

Dalším zajímavým zvykem v předvelikonočním období je takzvané svěcení kočiček. Kočičky jsou název pro kvetoucí proutky vrby jívy. Svůj název kočičky mají podle chundelatých vykvetlých pupenů. Svěcení se odehrává 6. neděli postní, kdy se připomíná Kristův vjezd do Jeruzaléma. Přijíždějící Kristus byl vítán palmovými ratolestmi a na připomínku této události se 6. neděle postní nazývá Květná. Svěcení zelených ratolestí je všeobecně starý a rozšířený církevní zvyk. V českých zemích funkci palem převzaly kočičky. V teplejších krajích se samozřejmě nesvětí výhonky

---

¹⁷¹ Zíbrt, *Vynášení „smrti“ a jeho výklady, starší i novější*, s. 458.

¹⁷² Zíbrt, *Smrt nesem ze vsi .... pomlázka se čepejí*, s.41.

vrby, tam kde jsou k dispozici palmy, se svěťí palmy, ve středomoří se například svěťí olivové ratolesti.¹⁷³

Odpradávná byly symbolem přicházejícího jara kvetoucí větvičky jivy. Lidé si do kostela přinášeli jarní ratolesti k posvěcení. Svěcené nemusely být jen kočičky, k posvěcení byly přinášeny větvičky různých druhů, oblíbené byly vrba, lípa, bříza, tis, jedle. Každá z těchto rostlin měla v tradiční lidové víře nějakou speciální schopnost. Jehličnany měly obecně magické léčivé schopnosti, líska chránila před bleskem, vrba byla oblíbená pro svou životaschopnost; obecně se věřilo, že přežije všechny pohromy, například se k ní vylévala voda po omytí mrtvého (voda, která přišla do kontaktu s mrtvým byla považována za mrtvou a tedy ne zrovna prospěšnou).¹⁷⁴ Církevním posvěcením se účinnost rostlin prohloubila.

Jarní zvyk přinášení zelených větví a stromků byl a je častý a postupem doby se spojil s různými slavnostmi a svátky. „*Církev se pro svěcení prutů rozhodla koncem 7. století, patrně pro věřské vztahy lidu k ratolestem.*“¹⁷⁵ Zřejmě bylo lepší, když magický proces probíhal pod dohledem, než aby se pokoutně čarovalo doma. Svěcení probíhá motlitbou, kropením kočiček svěcenou vodou a okuřováním. Nutno říci, že rozsáhlé praktiky s kočičkami se uchovaly i díky začlenění zvyku do církevního roku.

Církví posvěcené ratolesti sloužily k různorodým praktikám. Velice rozšířená byla víra v léčivou moc kočiček. Po přinesení domů bylo zvykem dát každému členu rodiny pojist kočičku proti nemocem. Zcela běžně se pupeny posvěcených kočiček jedly proti bolení krku a zimnici, stačilo polknout jeden až tři kusy květu a člověk byl ochráněn na celý příští rok. Kočičky také blahodárně působí na oči, stačí si třikrát posvěceným proutkem přetřít oči.¹⁷⁶ Ratolesti byly umísťovány do různých míst stavení, včetně chlévů i sklepů, kde sloužily jako ochrana proti blesku, ohni, nemocem

---

¹⁷³ Adam, *Liturgický rok*, s.111-113.

¹⁷⁴ Václavík, *Výroční obyčej*, s.136.

¹⁷⁵ Václavík, *Výroční obyčej*, s.206

¹⁷⁶ Pejml, Karel, *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, Praha: Jos. R. Vilímek, 1941, s. 55.

i plísniím.¹⁷⁷ Zbylé kočičky se schovaly, některé se použily o Bílé sobotě, kdy se posvěcené ratolesti zapichovaly na okraj pole, kde měly sloužit jako ochrana dobré úrody. Kočičky „jakožto silné apotropaikum, se daly použít i během následujícího roku ; například se zapalovaly u čerstvě pokřtěných dětí, aby se vypudil neznaboh - zlý duch.“¹⁷⁸

Pokud se podíváme na rozsah funkcí svěcených kočiček, tak by se dalo říct, že je to kouzelný proutek. Proč se kočičky těšily takové oblibě se lze jen dohadovat. Jedni v tom vidí pozůstatek starého kultu stromů, jiní radost z nově obnovené síly přírody. Snad to způsobilo i to, že člověk viděl ve vypučelých větvích první „*projevy vesny, její sílu a schopnost růst a v nich přinášel si ji domů, nikoli však jako symbol, nýbrž jako její projev, projev síly, která je v prutech sama obsažena.*“¹⁷⁹ Obecně se dá říci, že jarní zvyky se zelenými ratolestmi spadají do cyklického systému obrody; kosmos, stejně jako strom, se každý rok obnovuje. Původcem rituálů není jen zelená větev, ale důležitý je i čas kdy rituály odehrávají, je to nový čas, probíhá „*mýtický akt obnovy*“.¹⁸⁰ S rituály se nečeká, až větev vykvete, větev je symbolem kosmické události, symbolem obnovy života a jako taková může být člověkem užita k různým účelům. Bylo běžné, že při dlouhotrvající zimě se lískové či jiné větvičky trhaly s předstihem, aby vykvetly a byly k dispozici v ten správný čas.¹⁸¹ Tedy „*podnětem k jarním rituálům není jaro jako „přírodní“ jev, kosmická událost jakožto taková, ale právě naopak: to rituál znamená příchod jara, dává mu určitý smysl, to symbolika a rituál činí jasně srozumitelnými obnovu Přírody a počátek „nového života“, tj. pravidelné opakování nového Stvoření.*“¹⁸²

---

¹⁷⁷ Václavík, *Výroční obyčeje*, s.207.

¹⁷⁸ Navrátilová, Alexandra, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2004, s.87.

¹⁷⁹ Stránská, Drahomíra, *Lidové obyčeje hospodářské. Zvyky při setí*, in: *Národopisný věstník československý XXIV.*, Praha, 1931, s.50.

¹⁸⁰ Eliade, *Pojednání o dějinách náboženství*, s.319.

¹⁸¹ Zíbrt, Čeněk, *Velikonoční křížky a slezský obyčej choditi na škrobánka*, in: *Český lid X XVI.*, Praha, 1926, s.280.

¹⁸² Eliade, *Pojednání o dějinách náboženství*, s.322.

5. kapitola- Pašijový týden

Pašijový týden je plný magických obřadů nejvíce se jich pojí k velikonočnímu třídenní.¹⁸³ Jednotlivé lidové obřady volně plují svatými dny a tak je běžné, že ten samý obřad se v některé oblasti váže na Zelený čtvrtek a jinde na Velký pátek.

5.1 Jarní novoročí

Novoročí je velice specifické období, je to rozhodující období, v kterém je třeba zapudit vše, co by mohlo překážet životu v nastupujícím roce a zabezpečit všemi prostředky životní podmínky a štěstí člověka.¹⁸⁴ Při konci jednoho roku a začátku dalšího se každoročně odehrává stvoření nového času, *je znovu nastolen pračas*, „čistý čas“, *ten který existoval v okamžiku stvoření*.¹⁸⁵ Znovu probíhá kosmogonický akt, odehrává se drama stvoření. „ *Tento děj přešel dílem jednak do křesťanských*

---

¹⁸³Velikonoční třídenní neboli triduum, jedná se o dny Zelený čtvrtek, Velký pátek a Bílou sobotu.

¹⁸⁴ Václavík, *Výroční obyčej*, s.249.

¹⁸⁵ Eliade, Mircea, *Posvátné a profánní*, Praha: Oikoymenh, 2006, s.54.

*velikonoc, při nichž každým rokem znovu umírá a vstává z mrtvých Vykupitel, jednak se část tohoto děje přesunula vlivem křesťanství i k termínu zimního slunovratu, k vánocům. Každým rokem znovu a znovu se v onen čas rodí Spasitel*¹⁸⁶

Konec starého roku a začátek nového je období, ve kterém se provozuje řada „periodických obřadů, které si můžeme pro usnadnění rozdělit do dvou velkých skupin: 1. každoroční vyhánění démonů, nemocí a hříchů; 2. rituály ve dnech před a po Novém roce.... Obřady při vyhánění démonů, nemocí a hříchů zhruba sestávají z následujících prvků: z půstů, omývání a očištění; v druhé části obřadu ze zhasínání a rituálního obnovení ohně; z vyhánění démonů pomocí lomozu, křiku a ran (uvnitř obydlí).“¹⁸⁷

Je nutno připravit své obydlí na příchod nového roku. Příprava se většinou odehrávala důkladným úklidem, bílením, kropením speciální vodou například svěcenou. Bylo třeba znovustvořit svůj příbytek. Pozůstatky tohoto přípravného období se nám zachovaly i do dnešních dnů v podobě předvánočního a předvelikonočního úklidu. Obzvláště takzvaný jarní úklid bývá dnes často jedinou přípravou na Velikonoce.

Na nové životní období se v neposlední řadě musí připravit i sám člověk. Svých hříchů se může zbavit zaháněním rituálního zvířete či člověka, který představuje fyzického prostředníka, „jehož pomocí jsou všechny prohřešky celé obce vypuzeny za hranice obývaného území“.¹⁸⁸ Tento smysl měl i židovský a babylonský obřad vyhánění obětního kozla do pouště. Zapuzení hříchů do pouště nebo jinam má za následek lidské očištění. Kdo se rozhodne jít do sebe, tak se nyní ze hříchů vyzpovídá. K očištění patří i omývání se vodou a půsty.

---

¹⁸⁶ Smetánka, *Legenda o Ostojobi*, s.226.

¹⁸⁷ Eliade, Mircea, *Mýtus o věčném návratu : Archetypy a opakování*, Praha: Oikoyomenh, 1993, s.39.

¹⁸⁸ Eliade, *Mýtus o věčném návratu*, s.39.

V novoročí byl člověk ohrožen dočasným zrušením času, návratem k původnímu chaosu, mizel rozdíl mezi minulým a přítomným, mrtví a zlé síly se dostávaly do kontaktu s živými. Bytosti se často zaháněly hlukem, z toho se nám do dnešních dnů dochovalo práskání bičem, výstřely z pušek či silvestrovské ohňostroje.

Přelomové období je také čas pro zasvěcování jednotlivců do různých společností ať náboženských či tajných. V obřadech zasvěcení často zasvěcovaný prochází rituální smrtí. Takovýmto zasvěcením se člověk znovuzrodí, stává se novým stvořením a vstupuje i do nového času. Toto se odráží i v křesťanském křtu, kde je člověk znovu zrozen, opouští starý život a začíná nový život ve víře a v nové době. Církev ve svých počátcích uskutečňovala křty pouze v přelomových obdobích a to o Vánocích nebo Velikonocích, tedy v době narození či zmrtvýchvstání Krista.

Velikonoce připadají na takzvané jarní novoročí. Toto období je v mírném pásmu, natolik významné, že nejde slavit pouze jeden den. Tato doba je významná nejen z hlediska prvního jarního úplňku a ukončení zimy, ale jedná se o období, kdy se zahajovaly zemědělské práce a dobytek se poprvé vyháněl na pastvu, tedy období, kdy bylo nutné tyto činnosti dobře začít a zajistit jejich zdar. Šlo zde o blaho celé společnosti, špatná úroda by zapříčinila hlad. Zavedením nového kalendáře a určením oficiálního začátku nového roku na 1. leden se mnoho zvyků přesunulo z jarního období do zimního.¹⁸⁹ Důsledkem toho se část jarních zvyků, často s agrární tematikou, přesunula do zimního období zhruba od Štědrého dne do Tří králů. I přesto, že civilní kalendář to viděl jinak a o Velikonocích civilní rok nezačínal, tak zůstalo těžiště novoročních slavností u Velikonoc, jelikož jejich spojitost s obrodou přírody a začátkem nového hospodářského roku je přirozenější než u Vánoc.

---

¹⁸⁹ Václavík, *Výroční obyčej*, s.58.

Přesunutím začátku nového roku nedošlo k vymizení jednotlivých zvyků a pověr, ale často došlo k jejich zdvojení a většina jich zůstala při jarním novoročí. Někdy se přesunuté zvyky zdají až nesmyslné, například očistné omývání v zimě. Srovnáváním zimního a jarního novoročí se podrobně zabývá Antonín Václavík ve své práci *Výroční obyčej a lidové umění*. Na vzájemných vztazích a podobnostech lidových novoročních zvyků dokazuje jejich společný původ.¹⁹⁰ Ve dnech od Zeleného čtvrtka do Provodní neděle¹⁹¹ můžeme dle Antonína Václavíka hledat hlavní dny jarního novoročí.¹⁹² Tomu odpovídají i některé požadavky na tyto dny – nehádat se, nic nepůjčovat a ani nic nedlužit. Jasně se ukazuje, že tyto dny jsou důležité a určují průběh celého nadcházejícího roku. Důležitost tohoto období se také projevuje v dlouho přežívajících v praktikách majících zajistit úrodu a dobrou prosperitu hospodářství.

5.2 Sazometná či Škaredá středa

Tato středa spadá do postního období. Tuto středu bylo v rámci novoročního jarního úklidu zvykem vymetat komíny, proto sazometná. Škaredá se jí říká, jelikož se ten den měl Jidáš škaredit na Krista.¹⁹³ V pověře, že se nikdo toho dne nemá mračit, protože jinak by se mračil po všechny středy v roce, můžeme vidět odraz typického novoročního postoje, jak na „Nový rok, tak po celý rok.“

5.3 Zelený čtvrtek

Existuje mnoho názorů, proč se Zelený čtvrtek nazývá zelený. Označení zelený je v Německu doložen již ve 12. století a může být odvozen od zeleného mešního roucha, jež se toho dne užívalo. Jiný názor je, že již v názvu se projevuje

¹⁹⁰ Václavík, *Výroční obyčej*, s.167-168.

¹⁹¹ Provodní či Bílá neděle, první neděle po Neděli velikonoční.

¹⁹² Václavík, *Výroční obyčej*, s.56.

¹⁹³ Pejml, *Český lid*, s.56.

předkřesťanská úcta a oslava zelených výhonků. Tomu by odpovídala i pověra, že na Zelený čtvrtek se má sníst něco zeleného například špenát, aby byl člověk celý rok zdrav. Jiný lidový výklad je, že je zelený, protože se Pán Ježíš modlil na zelené louce.¹⁹⁴ Další možnost je, že zeď se sem dostala z pesachové hostiny seder, kde se jí hořké byliny na připomínku egyptského otroctví.¹⁹⁵

Na Zelený čtvrtek bylo zvykem obcházení vesnice s klapáčkami, řehtačkami, hrkačkami. Christianizovaný výklad tvrdí, že všelijaké klapáčky nahrazují hlas zvonů, které při mši na Zelený čtvrtek zaznívají naposledy, takzvaně odlétají do Říma a jsou zmlklé až do Bíle soboty. Po praktické stránce zvony nahradil hluk řehtaček, který se rozléhal po celé vesnici ráno, v poledne i večer, tedy udržoval přehled o časovém postupu dne. Tento zvyk nebyl církvi trnem v oku, ale naopak pomáhala při jeho organizaci, často měl vedoucí úlohu klepáčů ministrant.¹⁹⁶

Obvykle se s klapáčkami vycházelo od kostela či ze středu obce a obcházela se vesnice dokola. Vyluzování velkého hluku je archaická magická praktika jak zahnat zlé síly, nemoci i mor.¹⁹⁷ Chozením do kola, uzavřením obce do kruhu, se vytváří magický ochranný kruh. To dobré má zůstat uvnitř kruhu, zlé se nemá dostat dovnitř. Jedná se o ochranu magii jarního novoročí. Obkroužení, jakožto oddělení vymezeného prostoru od působení zlých sil, se vyskytuje i v jiných zvycích například při velikonočním objíždění polí či jejich jarním oborávání.¹⁹⁸

Na Zelený čtvrtek se zvyšovalo úsilí o očistu příbytku. Ve čtvrtek vstávaly hospodyně časně, aby zametly dům ještě před východem slunce, smetí se odnášelo, často mlčky, za humna či na křížovatku cest, aby se v domě nedržely blechy. Pokud člověk chtěl mít celý rok dům bez blech, tak bylo nejjistější vyšlehat postel a podlahu proutkem svěceným na Květnou neděli a přitom volat: "Ven hosti bez kosti."

---

¹⁹⁴ Pejml, *Český lid*, s.57.

¹⁹⁵ Langhammerová, *Lidové zvyky*, s.68-69.

¹⁹⁶ Frolcová, Věra, *Velikonoce v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, s.118.

¹⁹⁷ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.117.

¹⁹⁸ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.181.

Vzhledem k neustálému boji s nečistými silami po celé jarní novoroční, hosti bez kosti mohou být pozůstatek jiných nevítaných návštěvníků. U zvyku zahánění hmyzu, svěcenou metlou či vyluzováním hlasitých zvuků, například za pomoci hmoždíře, mohlo časem dojít k přeznačení významu, a místo původního zahánění nečistých sil, se později vyhání blechy, žáby¹⁹⁹ a jiná havěť.

Večer pokropil hospodář svěcenou vodou z nového doposud nepoužitého hrnku dům i jeho okolí. Obvykle nekropil rukou, ale svazkem slámy či zelených větviček, tak chránil obydlí před čarodějnicemi, zlými lidmi a od každého neštěstí.²⁰⁰ Někde se obydlí vykuřovalo zapálenými svěcenými kočičkami z Květné neděle. Kropení a vykuřování příbytku se odehrávalo i na Velký pátek.

V tento den bylo zvykem házet do studny či jiného zdroje pitné vody chléb s medem. Házelo se za účelem zajistit dostatek vody a uchovat její kvalitu. V tomto zvyku můžeme opět vidět odraz předkřesťanského kultu vody. U starých Slovanů patřily med i chléb mezi časté oběti démonům a bohům.²⁰¹ Je tedy možné, že házení poživatin do studně je pozůstatek dávné oběti vodním bytostem.

Med je na Zelený čtvrtek hojně používám. Ráno na Zelený čtvrtek bylo zvykem sníst chléb s medem, jako ochranu před jedovatou faunou jakou je sršeň, štír či had. I dobytek dostává chléb s medem, aby mu nic jedovatého neuškodilo.²⁰² V některých krajích se peklo zvláštní pečivo zvané jidáše, a ty se jedly namazané medem pro zdraví. Proč se med konzumoval na Zelený čtvrtek, když je ještě postní období a tedy není žádný důvod sladit si život medem, je otázka. Teorie, že med se jedl, jelikož je zrovna doba, kdy včelaři kontrolují úly a odebírají med, který zbyl v úle po zimě, tudíž je to lehce dostupná surovina,²⁰³ je zajímavá, ale nevysvětluje proč

---

¹⁹⁹Je dobré si uvědomit, žába byla v české tradici často považována za zvíře čarodějnic, tedy představuje nečistou sílu.

²⁰⁰Pejml, *Český lid*, s.58.

²⁰¹Niederle, *Život starých Slovanů*, s. 183.

²⁰²Vykoukal, F.V., Boží dárky, in: *Národopisný věstník VII.*, Praha, 1912, s.76.

²⁰³Vykoukal, F.V., Boží dárky, s.76.

zrovna na Zelený čtvrtek; med je poměrně trvanlivý a do Velikonočního pondělí by se jistě zachoval v požitelné formě.

Důvod bude jiný, jak víme včelařství a požívání medu má na našem území předlouhou tradici. Med byl pro svou žlutou barvu spojován se sluncem, med je také symbolem životní síly.²⁰⁴ Med byl hojně užíván jak lidovým lékařství tak i při výrobě magických lektvarů, například v nápoji lásky. Hojně užívání na Zelený čtvrtek se dá vysvětlit tak, že Zelený čtvrtek, jakožto speciální den, zvyšoval účinky medu a tento den byla účinnost medu obzvláště magická.

5.4 Velký pátek

Velký pátek je významný svátek všech křesťanů, tento den si připomínají ukřižování Krista. V církevním životě je Velký pátek dnem hlubokého smutku, v katolických kostelech se nekoná mše a věřící se v kostele schází k čtení pašijí²⁰⁵ a zpěvu, to vše bez doprovodu varhan. Velký pátek patří mezi nejpřísnější postní den, časté je úplné zřeknutí se jídla. Ovšem křesťanský ideál a život prostého člověka se liší. V lidové víře je Velký pátek vyloženě dnem magickým a je třeba toho řádně využít. Je to den čarodějnic, den kdy země vydává své poklady, je to den osudový.

Na Velký pátek vstávali lidé před východem slunce a odcházeli se omýt k potoku, aby byli uchráněni před nemocemi. Někde se toto omývání konalo už na Zelený čtvrtek. Děvčata zase stírala rosou, aby byla chráněna před sluncem. Velkopáteční omývání chránilo před nemocemi nejen člověka, ale podobného účinku mělo i na domácí zvířectvo. Omývalo se i pracovní náčiní a domácnost. Samozřejmě existovaly

---

²⁰⁴ Becker, *Slovník symbolů*, s.165-166.

²⁰⁵ Pašije-vyprávění o utrpení Ježíše Krista .

i křesťanské výklady tohoto omývání, jeden z nich je, že se myjí rány Kristovy.²⁰⁶ Další křesťanský výklad uvádí, že velikonoční omývání vzniklo na podkladě katolického zvyku omývání nohou.²⁰⁷ Na Zelený čtvrtek biskup umývá nohy dvanácti mužům, často svým řadovým bratrům. Toto omývání se koná na základě Ježíšova mytí nohou apoštolům po Poslední večeři Páně. Při tomto rituálu jde nejen o připomenutí Ježíšova činu, ale jedná se o službu a lásku k svým bližním; s velikonočním lidovým omýváním má tento rituál pramálo společného.

Země se na Velký pátek těší zvláštní úctě, je zakázáno s ní hýbat. Nepřipouští se tancování či dupání po probouzející se zemi, mohlo by se uškodit nastávající vegetaci. Ranní omývání bylo často spojeno i s dotykem země, snad pro načerpání její probouzející se síly. Václav Frolec usuzuje, že líbaní a klanění se zemi, je projevem starého kultu Matky Země. „V zákazu hýbat o velkém Pátku se zemi se za křesťanskou motivací patrně skrývá i starší lidové uctívání matky- země, která je v té době samodruhá (těhotná).“²⁰⁸ Křesťanský výklad zákazu hýbání s půdou zní, že se zemi se nesmí hýbat protože v ní odpočívá Kristus, země je lože Kristovo.²⁰⁹

S Velkým pátkem byla spojena víra v magickou sílu země a zázraky, které se toho dne dějí. Dle lidových tradic se otevírala země a bylo možné najít ukryté poklady. Toho dne se podle pověsti otevírala památná hora Blaník. Otevírají se hroby a mrtví přicházejí mezi živé.²¹⁰ Tuto víru v otevírající se zem jistě podpořilo i evangelium, kde se popisuje, jak se po Ježíšově smrti otevřela země.²¹¹

---

²⁰⁶ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.134.

²⁰⁷ Procházka, Karel, *Lid český z hlediska prostonárodně-náboženského*, Praha : Dědictví sv. Jana Nepomuckého, s. 164 .

²⁰⁸ Frolec, *Prostá krása: deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě*, Praha: Vyšehrad, 1984, s.103.

²⁰⁹ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.129.

²¹⁰ Pejml, *Český lid*, s.60.

²¹¹ Mt 27,51-A hle, chrámová opona se roztrhla v půli odshora až dolů, země se zatřásla, skály pukaly.

Velký pátek propůjčuje také čarounou moc léčivým bylinám, nasbíraným v tento den. Sílu rostlin umocnilo, pokud je člověk sebral nahý. Je velice obvyklé, že při velikonočních magických praktikách bývala vyžadována nahota, nebo alespoň částečná nahota, například jít bos. Rituální nahota je všeobecně častý jev. Objevuje se v různých kultech, při obětech, léčení. Velmi častá je nahota v agrární magii, zde má plodné lidské tělo podpořit úrodnost. Ve velikonočních zvycích může mít odložení šatu ten smysl, že s odložením šatu se odkládají nečisté síly a lidské tělo jakožto apotropaion zapuzuje negativní vlivy jak od sebe tak i od místa, lidí a věcí se kterými je v kontaktu.²¹² Další důvod je, že odhozením šatu se člověk dostává do těsného sejetí s přírodou a bohy, čímž se napojuje na jejich síly a jeho konání je o to účinnější.²¹³

Zvláštní moc měl i čas, kdy se v kostele četly pašije. Nitě upředené v tuto dobu chránily před uhranutím i zlými duchy. Košile, která byla celá utkaná z pašijových nití chránila před bleskem. Při čtení pašijí bylo také příhodné hledat poklady, někteří nedočkavci chodili hledat poklady již při čtení pašijí na Květnou neděli.²¹⁴ Dalším zvykem bylo vyrábět ochranné křížky z kočiček svěcených na Květnou neděli. Křížky se pak dávaly do polí proti krupobití a jiným pohromám, hrozící úrodě.²¹⁵ Vyrábění takovýchto křížku je zvyk starý a byl dříve hojně rozšířený, jak uvádí Zíbrt

„Kazatelé a mravokárci (J. Milíč z Kroměříže r. 1367, Tom. Štítný, J. Hus, Rokycana) kárají »mravnú vieru« (pověru) činiti křížky, když zpívají pašije nebo v tutéž dobu na Květnou neděli pověrečné křížky nařezávati. Patrně to byl zvyk všeobecný, ba nevyhladitelný.“²¹⁶

---

²¹² Stránská, Drahomíra, Lidové obyčeje hospodářské.zvyky při setí, s.65.

²¹³ Navrátilová, Alexandra, Nahota v obřadní tradici české kultury ,in: *Náboženství a tělo*, Brno: Masarykova univerzita, 2006, s.64.

²¹⁴ Pejml, *Český lid*, s.55.

²¹⁵ O výrobě a užívání těchto křížků více Zíbrt, Velikonoční křížky a slezský obyčej choditi na škrobánka, s.275-281.

²¹⁶ Zíbrt, Čeněk, Literární rozhledy in: *Český lid XXX.*, Praha ,1930, s.208.

Mnoho pověr na Velký pátek bylo spojeno s přesvědčením, že na Velký pátek nabývají čarodějnice sil, vodníci vylézají z vody a podobně. Tedy bylo nutné se mít na pozoru před očarováním. Nesmělo se nic půjčovat z domácnosti, protože takové předměty mohly být očarovány. A jelikož zemědělské nářadí a vybavení domácnosti bylo půjčováno nejčastěji, byl člověk ohrožen škodou především hospodářskou. Víru v sílící moc negativních sil, které ohrožují jak člověka tak i jeho obydlí, jistě podpořilo i to, že Velký pátek je dnem ukřižování Krista, tedy dnem dočasného vítězství zla.

5.5 Bílá sobota

Její název je odvozen od bílého roucha, které si první křesťané oblékali ke křtu. Bílá sobota je poslední den čtyřicetidenního půstu. Tento den se koná noční bohoslužba, nazývaná vigilie. Světí se oheň, křestní voda a udílí se svátost křtu.

Před noční bohoslužbou se posvětil oheň rozdělaný před kostelem a od něj se zapálil paškál. Oheň je v tomto případě symbol lásky a síly Ducha svátého.²¹⁷ Paškál je velká svíce vyrobená ze včelího vosku. Je v ní pět kadidlových zrn, na znamení pěti Ježíšových ran a připomínajících pět smyslů, jimiž je Kristus připoután k světu.²¹⁸ Na paškálu je vyrytý kříž, letopočet, ten ukazuje jak už je to dlouho od velikonočních událostí, a písmena alfa a omega, na znamení, že Kristus je začátek i konec. Paškál se zapálí od bělosobotního ohně a vnese se do setmělého kostela se zvoláním „Lumen Christi“, tedy světlo Kristovo.

---

²¹⁷ Richter, Klemens, Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie, Praha: Vyšehrad, 1996, s.162.

²¹⁸ Watts, Alan W., *Mýtus a rituál v křesťanství*, Praha: Nakladatelství T. Janečka, 1995, s.155.

Přestože je celý tento obřad prosycen křesťanskou tematikou, nepodařilo se církvi vymýt z něj lidový kult ohně. I když není divu, základem obřadu je stále dřevo a oheň. Oheň se také nerozdělával pomocí sirek, ale křesáním křemene, tedy je zde nápadná podobnost s pohanským živým ohněm. A když si ještě přičteme významnost období, kdy je oheň rozděláván, tak není žádný div, že výsledek přijetí ohně do liturgie Velikonoc je to, že lidová magie se přenesla na věci církevní. Lidově se tento oheň nazýval pálení Jidáše či Jidášův oheň.²¹⁹

Antonín Václavík uvádí, že k tomuto církevnímu ohni se používalo „ zcela určitých dřevin, jako trnky, hlohu, šípku, jalovčí,“ tedy rostliny s apotropajní silou. Do ohně se dávaly zbytky svěcených olejů, ale i vyřazený kostelní a hřbitovní inventář, jako byly zbytky rakví, hřbitovních věnců či křížů.²²⁰ Když to ještě všechno kněz posvětil vodou tříkrálovou²²¹, tak nemůžeme být překvapeni, že o Jidášův oheň a jeho relikty byl takový zájem.

Než se zapálil oheň před kostelem, bývalo zvykem uhasit všechny oheň ve vsi. Nový oheň se získal z až ohně svěceného. Lid si buď přinesl vlastní polínko a to po vysvěcení ohně do něj dal a nebo si vzal zbylý uhlík z posvěceného ohně. Každý si tak donesl kousek svěceného ohně domů a díky němu získal pro svou domácnost nový, čistý oheň. Je to ukázkový příklad typického novoročního obřadu rituálního obnovování ohně.

Popel a uhlíky z Jidášova ohně měly magickou moc. Lidé si zastrkávali uhlíky za trám jako ochranu před požárem. Z ohořelých dřev z Jidášova ohně se zhotovovaly křížky, které věřící nosili do pole, aby dobře rodilo. Křížky chránily i před kroupami, povodněmi a dalšími pohromami, popelem z posvěceného ohně se sypaly louky. Velice účinný magický arzenál se získal kombinací velkopáteční vody s uhlíkem

---

²¹⁹ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.162.

²²⁰ Václavík, *Výroční obyčej*, s.127

²²¹ Tříkrálová voda, voda svěcená na tři krále, v lidové magické praxi velice oblíbená a ceněná.; Frolec, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad 1988, s. 63.

z pálení Jidáše. Magické používání posvěcených uhlíků mělo v České republice dlouhé trvání, jak uvádí Vlastimil Vondruška:

„Aby se zabránilo různým pověrečným praktikám, platil ještě počátkem 20. století příkaz církevních úřadů, že se má ohniště po vykonání liturgického posvěcení ohně zalít vodou, aby se popel znehodnotil a ohořelé zbytky se měly pod dohledem odnést.“²²²

Na Bílou sobotu se také bílilo obydlí a probíhalo poslední vykuřování stájí a dobytka proti nemocem, tedy i tento den přetrvávají novoroční praktiky pro zajištění zdárného průběhu nadcházejícího roku.

5.6 Oheň a voda v českých Velikonocích

5.6.1 Voda

Člověk si odjakživa uvědomoval, jak je voda důležitá. *„Dítě se rodí v plodové vodě, ale člověk se také ve vodě utopí. Z vody život povstává, a přece v ní také končí.“²²³* Voda je posvátný živel, bez vody by nebyl život. V mytologiích je velice časté, že člověk se zrodil z vod.²²⁴

V Čechách byl kult vody velice rozšířený. Uctívání pramenů a studánek existovalo ještě dlouho po nástupu křesťanství.²²⁵ Slované věřili ve všelijaké vodní bytosti, některé známe z pohádek například Vodník.²²⁶ Vodám či bytostem, v nich sídlících, se přinášely oběti a dary, voda měla očistnou funkci a sloužila i k věštění.

---

²²² Vondruška, Vlastimil, *Církevní rok a lidové obyčeje*, s.57.

²²³ Sokol, Jan, *Člověk a náboženství*, Praha: Portal, 2004, s. 59.

²²⁴ Eliade, *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 216.

²²⁵ Zíbrt, *Seznam pověr*, s.52-53.

²²⁶ Máchal, Jan, *Bájesloví slovanské*, s.135-146.

Pohanské vodní obřady byly v lidu hluboce zakořeněné, církvev je potlačovala již od raného středověku, o čemž svědčí dochované církevní záznamy. Církvev marně zakazovala praktikování pohanských kultů u pramenů a studánek.²²⁷

Rituálnímu omývání o Velikonocích se přisuzoval velký význam. Časně ráno se lidé chodívali omýt k potoku nebo se potírali ranní rosou. Toto omývání zajišťovalo odolnost vůči nemocem. Voda neočišťovala jenom vnější nečistoty, ale byla schopna odstranit špatné myšlenky, nemoci a jiné nepřátelské síly. Víra v neobvyklou moc vody byla také podpořena užíváním svcené vody církví. Církevní zvyky velice dobře navázaly na původní lidovou víru. Prostému lidu se mohlo zdát, že víra v léčivou moc vody je součástí křesťanské nauky. Jak uvádí Valburga Vavřinová, „ v křesťanském podání byla voda příslibem života věčného; Kdo by se napil vody, kterou mu dám já, nebude žíznit navěky. Pravidl Ježíš. (J 4, 14)“²²⁸

K vykonání obřadu se samozřejmě nemohla použít jakákoliv voda, byly různé typy vod; dle místa nabrání, času nabrání či podle toho, s čím byla před tím voda v kontaktu. Aby velikonoční voda měla co největší účinek, bylo třeba ji užít či přinést před východem slunce. Šlo o to, aby voda byla nenačatá, ničím neposkvrněná. Eliade nenačatou vodu charakterizuje jako vodu, „ která není znesvěcená běžným používáním, která v sobě soustřeďuje ty vlastnosti Prvotní vody, které podporují vznik života a tvoření.“²²⁹ Nenačatá voda se získala nabíráním z potoka, voda se musela nabrat po proudu, ještě než přes ni přeletěl první pták, voda tedy nesměla být poskvrněná ani ptačím pohledem a pro její nabrání muselo být užito nepoužité nádoby.

Zvláštní moc také měla voda z místa soutoku několika pramenů, především pokud se získala ještě za tmy, nejlépe před východem slunce na Zelený čtvrtek,

---

²²⁷ Zíbrt, Seznam pověr, s.52- 53.

²²⁸ Vavřinová, Valburga, *Malá encyklopedie Vánoc*, Praha:Libri, 2000, s.153.

²²⁹ Eliade, *Pojednání o dějinách náboženství*, s.200.

příčemž celý rituál musel proběhnout mlčky a ten, kdo vodu sbíral nejen, že musel celou dobu mlčet²³⁰, ale nesměl se ani ohlídnout. Takové vodě se říkalo mlčavá a měla moc uzdravovat nemocné.²³¹ Takováto nenačatá voda, je svými vlastnostmi podobná vodě Prvotní. Její vlastnosti „*léčí, protože svým způsobem opakují stvoření.*“²³² Nemocný se uzdravuje v důsledku „*magické regenerace fyzického kontaktu s prvotní látkou: voda neduh vstřebává, poněvadž se vyznačuje schopností asimilovat a rozložit veškeré formy.*“²³³

Voda se nenabírala jen pro domácí použití, velkou účinnost mělo omytí se přímo namísto, nejlépe zcela bez oděvu. Při omývání se často pronášela říkadla s křesťanskou tematikou, mísí se v nich prosby za očistu těla i duše. V pozdějších dobách se do lidového používání dostala svččená voda, kterou lid ještě všelijak dosvěcoval. Máčel v ní různé byliny či mísil ji s jinou vodou, at' svččenou v jiný významný den nebo právě s vodou získanou během Velikonoc.²³⁴ Velkonoční omývání bylo vhodné i k získání krásy a mohlo sloužit i k přivolání ženicha.²³⁵

Velkonoční obřadní používání vody je zvykově velice různorodé a zřejmě nemá vztah k obřadnímu omývání nohou na Zelený črtek. Nejde ani o hygienickou záležitost, jak jasně ukazují dochovaná říkadla či spíše malé modlitby, například: „*Voděnko čistá, tečeš od Pana Krista. Očiščuješ břehy, kořeni, očisti mé hříšné stvoření.*“²³⁶ Časté bylo i kropení polí či orače velikonoční či novou svččenou vodou,²³⁷ což zřejmě mělo očistit orače od špatných sil a zajistit zdar úrody. Kontakt s magickou vodou také mohl zajišťovat znovu nabytí sil zimou vyčerpané půdě.

---

²³⁰ Mlčení je častá praktika pro umocnění rituálu.

²³¹ Václavík, *Výroční obyčej*, s.122.

²³² Eliade, *Pojednání o dějinách náboženství*, s.200.

²³³ Eliade, *Pojednání o dějinách náboženství*, s.200-201.

²³⁴ Václavík, *Výroční obyčej*, s.120-122.

²³⁵ Václavík, *Výroční obyčej*, s.123.

²³⁶ Václavík, *Výroční obyčej*, s.124.

²³⁷ Stránská, Drahomíra, *Lidové obyčej hospodářské.zvyky při setí*, s.265.

5.6.2 Oheň

Oheň byl považován za posvátný, očištný, obnovující. Jeho ničivost se mnohdy vykládá jako počátek nového zrození na vyšším stupni. Oheň či ohniště je symbolem domu, lidského společenství, bezpečí.²³⁸ Uctívání ohně bylo u Slovanů velice rozšířené, vždyť slovanský bůh Svarožič se projevoval na zemi právě ohněm, který byl posvátný. Oheň plál nejen na oltářích, ale i při obětech a výročních obřadech.²³⁹ Úctu k ohni u Slovanů dosvědčují arabské prameny, ruské traktáty z 11. - 12. stol..

O klanění se ohni se zmiňuje i Homiliář opatovický z 12. století, tedy již pár století po přijetí křesťanství.²⁴⁰

James Frazer ve své knize *Zlatá ratolest* uvádí dva názory vysvětlující slavnosti ohně.²⁴¹ První z nich, solární teorie, kdy zapalování ohňů simuluje sluneční svit. Jedná se o magické obřady, při nichž se slunce vyloženě napodobuje (hořící kola). Těmito rituály se člověk snažil zajistit dostatek slunečního světla a to nejen sobě, ale i dobytku a polím. Jedná se imitativní magii²⁴², která se může projevovat v českých velikonočních ohních rozdělávaných na polích. Věřilo se, že čím větší plocha pole bude osvětlena, tím víc bude obilí, tedy oheň zde představuje sluneční záření, které je pro uzrání obilí nezbytné. Druhou teorií je teorie purifikační, ta je založena na očišťující moci ohně. V této teorii oheň nemá povzbudivou sílu jako v teorii solární, ale čistí až ničí. Oheň pohlcuje špatné věci a to jak hmotné tak i duchovní. Je schopen očistit vše od člověka až po zemědělské nářadí. James Frazer vidí původní smysl ohňových slavností v purifikační teorii. Teprve až po očištění od záporných vlivů se uvolňuje prostor pro plodnost a jiné pozitivní jevy.

---

²³⁸ Becker, *Slovník symbolů*, s.195-196.

²³⁹ Svarožič či Dažbog, jeho uctívání bylo Slovanů velice rozšířené, řadí se mezi solární božstva, uctíván byl především při slunovratech a rovnodennostech. Váňa, *Svět slovanských bohu a démonů*, s.68-69.

²⁴⁰ Profantová, Profant, *Encyklopedie slovanských bohu a mýtů*, s.150.

²⁴¹ Frazer, *Zlatá ratolest*, s.637-645.

²⁴² Imitativní magie nazývaná též homeopatická, zakládá se na principu nápodoby, pracuje na předpokladu, že podobné vytváří podobné, Frazer, *Zlatá ratolest*, s.24-25.

James Frazer předkládá názor, že tyto purifikační slavnosti ohně vznikly ze starého rituálu, takzvaného nouzového ohně. Nouzový oheň u Germánů nazývaný Nothfür či Nodfyr, se rozdělával v krizových situacích, jakými byly například epidemie. Nejprve bylo nutné uhasit všechny ohně ve vesnici, pak se speciálním způsobem, většinou třením dřev o sebe, rozhodně se nesměly použít sirky, rozdělával oheň. Ten si po tom lidé rozebrali do svých ohnišť. Nemocné části lidského těla mohly být uzdraveny dotekem hořícího polena z nouzového ohně, prohnáním skrz nouzový oheň šel léčit nemocný dobytek. V Čechách se nouzový oheň nazýval živý či dřevěný, byl obdařen léčivou mocí a ve slovanských zemích měl dlouholetou tradici.²⁴³

I přesto, že církev praktikovala oficiální rozdělávání a svěcení nového ohně na Bílou sobotu, existovalo i lidové pálení ohňů mezi jarem a zimou. Ohně se zapalovaly na poli pro probuzení plodin. Spalovaly se při nich loňské svěcené kočičky, jakožto starý již nefunkční rituální předmět.²⁴⁴ Purifikační funkci ohně využívali zemědělci o Bílé Sobotě, kdy zakládali ohně v sadech; dle Antonína Václavíka nejenže využívali moci ohně zahánět zlo, ale i jeho schopnost zúrodňovat a uzdravovat.²⁴⁵ Tedy v praxi se solární a purifikační teorie spojují.

Oheň byl také silný ochranný prostředek, v lidové víře zahání i upíry, v případě potřeby jej mohl nahradit i žhavý uhlík, jiskra nebo červená barva, tedy barva ohně, stačilo mít červenou nit v oděvu.²⁴⁶ Oblíbené byly červené čapky, zvláště u dětí či červené mašle u děvčat.

Očistnou úlohu plnil i dým, sloužící k vykuřování negativních sil, čím víc bylin s tím správným účinkem se na oheň dalo, tím bylo zahánění nečistých sil účinnější.²⁴⁷

---

²⁴³ Zíbrt, *Seznam pověr*, s. 90-94.

²⁴⁴ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.160.

²⁴⁵ Václavík, *Výroční obyčej*, s.128.

²⁴⁶ Vána, Zdeněk, *Svět slovanských bohů a démonů*, s. 236.

²⁴⁷ Václavík, *Výroční obyčej*, s.128.

Klasickým příkladem použití dýmu coby apotropaika, je velkopáteční vykuřování stavení svěcenými kočičkami.²⁴⁸ Popel jakožto pozůstatek ohně si zachovává ochranné vlastnosti ohně. Tedy i uhlíky z posvátných ohňů se nosily o svátcích do polí, aby blahodárně působily na úrodu. Popel získaný na Velký pátek zahání krtky, mšice i jiné škůdce.²⁴⁹ Dnešní člověk může říci, že popel zúrodňuje půdu, tudíž zvyk nemá s magií nic společného a jedná se o činnost, která vznikla na základě praktických zkušeností, ale nutno říci, že popela či oharků se nosilo do polí spíše málo, symbolicky a že toto množství by těžko mohlo sloužit jako účinné hnojivo.

6. Kapitola- Veselé Velikonoce

6.1 Boží hod velikonoční

Boží hod velikonoční je den, kdy křesťané slaví vzkříšení Ježíše Krista. Koná se hojně navštěvovaná ranní mše, do katolických a pravoslavných kostelů se přinášejí pokrmy k posvěcení. V dřívějších dobách bylo v Čechách svěcení velikonočních pokrmů více okázalé a rozšířené. Světli se velikonoční beránci, mazance, ale také vejce, chleb či víno.

Se svěcenými pokrmy se zacházelo s náležitou úctou. Posvěcené pokrmy se poctivě rozdělávaly a společně jedly. Společné požívání posvěcených pokrmů vytváří speciální vztahy mezi konzumenty, jsou k sobě připoutáni na celý další rok. Rozšířená byla pověra, že s kým budeme jít posvěcené vejce uvařené na Velký pátek, takže vzpomínka na něj nám pomůže najít cestu, až zabloudíme.²⁵⁰ Místy bylo zvykem sníst svěcené pokrmy ve spěchu s holí v ruce a kloboukem na hlavě, jako by se mělo

---

²⁴⁸ Pejml, *Český lid*, s. 60.

²⁴⁹ Stránská, Drahomíra, *Lidové obyčeje hospodářské.zvyky při setí*, s.261-262.

²⁵⁰ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.181.

každou chvíli vyrazit na cestu. V tomto zvyku rychlého jedení se zřejmě odráží biblická událost vyvedení z Egypta, kdy také lid odešel ve spěchu. Kdokoli vstoupil ten den do domu, obdržel kousek z posvěceného jídla a bylo jedno, zda se jednalo o jemnostpána či žebráka. Zde se znovu projevuje sounáležitost skupiny, rozdělení se o posvátné jídlo, zajišťuje zdar a prosperitu celé komunity. Kus svěcené potravy dostala i domácí zvířata. Svěcené pokrmy se přinášely i stromům, studnám i polím, aby byl dostatek vody a hojná úroda. Rozhodně se těmito pokrmy neplývalo, mimo již zmiňovaných subjektů, mohl tyto pokrmy obdržet už jen oheň.²⁵¹ To mohl být pozůstatek oběti ohni, nebo se jednalo o zničení posvátného pokrmu, aby se ho nezmocnily zlé síly a tím neškodily všemu, co tento pokrm přijalo.

V lidové víře nabývaly svěcené pokrmy magické moci. Mimo vejce byl k magickým praktikám často používán i mazanec. Mazanec se zhotovoval jenom jednou do roka na Velikonoce a nebyl odjakživa sladký jak jej známe my, ale vždy byl žlutý a kulatý, v čemž je možno spatřovat symbol slunce. Dle zachovaných receptů se dohadují, že byl zřejmě vždy kynutý.²⁵² V tomto případě kynuté těsto nemuselo představovat negativní starý kvas. Ale naopak kynutí mohlo prezentovat růst a pučení probuzené jarní přírody, tedy pozitivní síly. Při zvyku obkroužení polí kutálejícím se mazancem, se uplatňovala praktika uzavírání do ochranného, a v tomto případě i blahodárného kruhu. Díky sympatetické magii mazanec zajišťoval poli nejen slunce, ale přenášel na něj i čínorodou sílu kynutého těsta. Mazanec se používal i k uzdravování jak dokazuje Čeněk Zíbrt na zachovaných uzdravujících formulích.²⁵³

6.2 Velikonoční pondělí

---

²⁵¹ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.181.

²⁵² Zíbrt, *Literární rozhledy*, s.240.

²⁵³ Zíbrt, *Seznam pověr*, 63

K Velikonočnímu pondělí se neváží žádné specifické liturgické úkony, o to více se může český občan věnovat nejznámějšímu velikonočnímu zvyku a tím je chození s pomlázkou. Dnes většina lidí Velikonoční pondělí považuje za ten pravý svátek Velikonoc, i když podle křesťanské tradice to není speciální den. Slovo pomlázka označuje jak jarní obřadní šlehání a koledu o velikonocích, tak i prut nebo pletené proutí jako nástroj šlehání.²⁵⁴ Etymologický výklad slova pomlázka je nejvíce spojován s pojmem mladý, omlazení.²⁵⁵ Podobné praktiky šlehání prutem byly obvyklé v různých zemích, ale velikonoční mrskáni je zvyk typický pro západní Slovany, kde je nejrozšířenější.

Zvyk chození s pomlázkou má svůj původ v dávné minulosti a den, kdy se s pomlázkou chodí, jistě ovlivnil liturgický kalendář, je konec půstu a začíná období radosti. Původně šlo zřejmě o magický obřad, který využíval čarovných vlastností jarních zelených ratolestí. S pomlázkou chodili muži a šlehali ženy a dívky, aby byly po celý rok zdravé, veselé a pilné. Místy bylo zvykem, že hospodář vyšlehal čeládku, aby nebyla líná. Velikonoční koledování bylo i záležitostí společenskou, udržoval se tak kontakt mezi rodinami, často se při pomlázce konaly námluvy. Sílu zvyku chození s pomlázkou dokazuje i to, že se udržel až do dnešní doby, i když se dnes posunul do polohy zábavy. Nyní s pletenými pomlázkami chodí dům od domu hlavně děti.

Pomlázka, jako šlehač nástroj, je vyrobena z vrbového proutí a může být okrášlena barevnými pentlemi. Užívání nově uříznutých prutů vrby či jívy vychází z víry, že právě prořezané větve stromků obsahují plodivou, omlazující a uzdravující sílu. Zelený prut je zde symbolem pozitivní souhry živlů. Ožil účinkem vody, slunce a země.²⁵⁶

---

²⁵⁴*Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, hlavní redaktoři Stanislav Brouček a Richard Jeřábek, Praha: Mladá fronta, 2007, s.772.

²⁵⁵Sobotka, Primus, *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských : příspěvek k slovanské symbolice*, Praha:1879,s.134.

²⁵⁶ Langhammerová, *Lidové zvyky*, s. 97.

Jak a proč vznikla pomlázka, se můžeme jen dohadovat. Její smysl je spleten z více pramenů :

„pojetí rašícího prutu, spoluúčast člověka na každoroční obnově přírody, jaké známe z kultury rolníka, obřad koledování se zelenou ratolestí na počátku hospodářského roku, v období probuzení vegetace a nové snůšky vajec ; obyčej výměny daru jako forma sváteční komunikace, zvláště mezi mužem a ženou.“²⁵⁷

Nejčastější výklad, proč se provozuje šlehání pomlázkou, je ve smyslu obnovení sil. Životadárná síla vrbových proutků se jejich spletením zvětší a koho pomlázka šlehne, ten obdrží její sílu. Jedná se klasický příklad dotykové magie.²⁵⁸ Zelené svěží ratolesti, předávají svoji sílu šlehané osobě. Dotyková magie samozřejmě může působit i negativně. To se projevuje v pověře, že děti se nemají bít metlou ze starého uschlého proutí, protože by špatně prospívaly.²⁵⁹ Zajímavý pohled na pomlázku uvádí Josef Růžička ve své *Pohanské mytologii*. *„Zelný proutek je obrazem blesku jarotvorného- jako práskání je obrazem hřímání. Práskati z jara je zvyk dosud užívaný. Tím se zima s vládou zlých mocností vyhání a jaro se štěstím uvádí. V četných pohádkách proutek rozjařuje vše, skály, zkamenělé lidi, zamrzlé potoky, řeky aj.“²⁶⁰*

Pomlázka sílu nejen předává, ale bere na sebe i záporné síly. To dosvědčuje dnes již zapomenutý zvyk po koledování pomlázku zneškodnit, protože je plná všelijakých neduhů, které na sebe nabalila při dotyku s lidmi či zvířaty. Nejčastěji se pomlázky házely na střechu, aby tam shnily, jinde se házely do ohně či tekoucí vody, aby je odnesla.²⁶¹

---

²⁵⁷ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s. 213.

²⁵⁸ Dotyková magie - kontaktní magie, založená na představě, že osoby či věci, které spolu byly v kontaktu na sebe vzájemně působí, a to dokonce i po jejich oddělení. Frazer, *Zlatá ratolest*, s.24-25.

²⁵⁹ Sobotka, *Rostlinstvo v národním podání slovanském*, s.134-135.

²⁶⁰ Růžička, Josef, *Slovanská mytologie*, s.266.

²⁶¹ Václavík, *Výroční obyčeje*, s.245.

Zřejmě oblíbený středověký církevní výklad viděl v pomlázce místo symbolu síly a zdraví nástroj, kterým se manželé bijí, pokud jeden z nich nechce dodržovat sexuální půst. Věřící totiž měli předepsáno jít během Velikonoc ke zpovědi, což znamenalo tři dny před tím a tři dny potom nehřešit, a proto prut položený v noci do postele mezi manžele měl sloužit jako připomenutí a nástroj pro dodržení tohoto příkazu.²⁶² Další křesťanský výklad pomlázky, jakožto připomínky bičování Krista Pána od žoldnéřů a kacířů, se také moc neujal. Dá se s klidem konstatovat, že pomlázku se pokřtít nepodařilo. Což dokazují velikonoční koledy, v kterých se nejčastěji vyskytuje vejce, přání dobrého a velice časté jsou pohružky lakomcům, kteří by chtěli nechat odejít koledníka s prázdnou. Do velikonočních koled se tedy Kristus nedostal.

6.3 Koleda

Příchod jara a počátek nového hospodářského roku se nemohl obejít bez koledy. Slovo koleda „ vzniklo z lat. *calenda*, pl. *calendae*, což znamenalo původně první den v měsíci, potom speciálně první dny lednové se slavností zimního slunovratu a počátku nového roku.“²⁶³ V Čechách byla rozšířena již v předkřesťanském období. Koleda kdysi mívala magický význam, jednalo se o obřadní literární útvar, který zajišťoval prosperitu. Církev se snažila tyto magické zpěvy vykořenit, ale bez úspěchu. „Nakonec bylo určité množství koled pokřesťanštěno v tom smyslu, že do koled přešly mytologické postavy a témata lidového křesťanství.“²⁶⁴ Koleda měla zabezpečit štěstí při vstupu do nového roku.²⁶⁵ A jelikož s příchodem křesťanství v Čechách vzniklo dvojí novoročí, tak se koleda vyskytuje jak o jarním novoroční o Velikonocích tak

---

²⁶² Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s. 203-204.

²⁶³ Niederle, *Život starých Slovanů*, s.244.

²⁶⁴ Eliade, Mircea, *Dějiny náboženského myšlení, III, Od Muhammada po dobu křesťanských reforem*, Praha: OIKOYMENH, 1997, s.216.

²⁶⁵ Václavík, *Výroční obyčej*, s. 89.

i při zimním o Vánocích .

Velikonoční koledování, bylo roznášení zdaru v životě, tudíž koledníci byli od příjemce za toto utvrzení úspěchu odměňováni, tedy nešlo zde o žebrotu či o snadné obohacení se. Darování dárku za koledu také může být potvrzením přijetí koledy. Zdeněk Smetánka o obdarování koledníků píše:

*„Tento dar však původně není povrchní podbízivou snahou o zajištění prospěchu a kupčením s budoucností, ale má v sobě něco ze starších představ, podle nichž vše, co člověk dělá v důležité sváteční dny, má nutně důležitý, někdy až osudově důležitý význam. Sedlák, který může darovat něco ze svého přebytku, zajišťuje tak prostřednictvím daru přebytek i v budoucnosti.“*²⁶⁶

Koledníci dostávali za svou službu nejčastěji vajíčka či drobné peníze. Zvláště bohatě odměněn byl první koledník, který přinášel do domu štěstí. Jeho pomlázkou hospodyně šlehaly ve chlévě dobytek, aby byl zdravý.²⁶⁷ V tradici prvního koledníka se odráží víra v magický účinek toho kdo první vstoupí do domu ve významném časovém období. Podobně existoval o Vánocích takzvaný polazník, to byl ten, kdo první kdo vstoupil do stavení, dle pohlaví, stáří či toho, co přinesl, se určovalo, jaký bude následující rok.²⁶⁸

6.4 Vejce

Vejce jakožto zvláštní útvar budilo pozornost v mnoha kulturách. Zvýšený zájem si vejce zasloužilo nejen svým tvarem, ale hlavně procesem, který se v něm odehrával. Zrození živého tvora z na první pohled nečinné hmoty jistě vzbuzovalo údiv a podněcovalo lidskou fantazii. V mytologiích různých kultur se vyskytuje kosmogonické vejce, z kterého byl stvořen svět. V některých kulturách například věří,

---

²⁶⁶ Smetánka, *Legenda o Ostojevi*, s.221-222.

²⁶⁷ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s. 205.

²⁶⁸ Smetánka, *Legenda o Ostojevi*, s.222.

že i první člověk se zrodil z vejce.²⁶⁹ Vejce bylo i častým atributem bohů.²⁷⁰ Bylo také symbolem plodnosti, narození, životní síly, nesmrtelnosti.

Křesťanství přejalo vejce do své soustavy a již v kolem roku 1200 se světila vejce o Velikonocích.²⁷¹ Církev s převzetím vajec neměla problém, i když četné zvyky s ním spojené byly pohanského původu. Vejce již dříve představovalo symbol života, znovuzrození, tak tedy nebyl žádný problém interpretovat vejce jako symbol vzkříšení a vítězství života nad smrtí. V křesťanském pojetí se velikonoční vejce mění v symbol zmrtvýchvstání Krista. Jako ptáče se klube ze své skořápky, tak Kristus vstal z hrobky při svém zmrtvýchvstání.²⁷²

Na území Čech má vejce, jako kultický předmět, dlouhou tradici. Archeologické průzkumy ukazují, že vejce byla často ukládána do hrobu s spolu s mrtvými. Nejvíce vajec se našlo v kostrových hrobech z 9.-11. století. Vejce se ukládala do hrobů všech lidí bez rozdílu věku, pohlaví či společenského postavení.²⁷³ Většina vajec dávaných do hrobu byla slepičí, někdy byla i malovaná, ale dávala se i barevná vajíčka vypálená z hlíny, tento zvyk bylo zvláště oblíben u východních Slovanů.

Přesný význam vajec v hrobech není znám. Důvodem dávání vejce do hrobu mohla být snaha zajistit mrtvému životní sílu či pokrm na onom světě, čemuž by odpovídalo, že vejce se častěji vykytuje v dětských hrobech. U dítěte, jakožto jedince s životem před sebou, je logičtější udržování životní síly.²⁷⁴ Vejce také to mohlo být dar mrtvému. Vejce si své spojení s kultem mrtvých uchovalo po dlouhou dobu. Časté byly velikonoční hostiny na hrobech, při kterých se jedlo vejce. Skořápky či celé vejce se pak zahrabalo do hrobu. Dochovaná vejce svědčí, že se k tomuto účelu používala

---

²⁶⁹ Eliade, *Pojednání o dějinách náboženství*, s. 402.

²⁷⁰ Newall, Venetia, Egg, in :*Encyklopedia of religion*, s.2701.

²⁷¹ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s. 218.

²⁷² Newall, Egg, s.2702.

²⁷³ Smetánka, *Archeologické etudy*, s. 17-18.

²⁷⁴ Smetánka, *Archeologické etudy*, s.23.

i vejce červená či různě zdobená.²⁷⁵ V tomto případě se mohlo jednat o obětí mrtvým předkům, dalším důvodem dávání vejce mrtvému, mohl být záměr, aby byl nebožtík upokojený a nechtěl za živými.

V lidovém náboženství vejce představovalo symbol plodnosti, čistoty a znovuzrození života.²⁷⁶ Díky své symbolice a vzhledu bylo předmětem nevšední působnosti. Povzbuzovalo růst plodin a chránilo dobytek i děti proti neštěstí. Vejcem se i léčilo.²⁷⁷ Vejce, jakožto symbol a znak znovu obnovené přírody, bylo používáno dohromady s dalším znakem každoroční obnovy a to zelení, společně byly silným symbolem pravidelně se obnovujícího stvoření.²⁷⁸ Příkladem této symbiózy je líto, které se zdobilo vejci a jeho přinesení symbolizovalo, že nastává nové období, přichází jaro. Vejce se také používalo v magických obřadech na podporu úrody. Koulelo se po poli i dobytku. Zahrabávalo se do pole pro zdar úrody. Co by zárodek příštího života dává život, tedy zvyšuje plodnost a tím i úrodu.²⁷⁹ Samozřejmě nejlépe k těmto úkonům sloužilo vejce posvěcené v kostele či alespoň červené.

Malování vajec mělo i jiný smysl, než jen zkrášlit vejce. Často se vejce barvilo barvami života, aby se posílila jeho životadárná schopnost.²⁸⁰ Motivy malované na vejce umocňovaly jeho magický význam. Většinu motivů používaných při zdobení vajec je možno zařadit do oblasti ochané a zdarové magie.²⁸¹ Nejoblíbenější bylo barvení vejce červenou barvou. Červená je barva krve, života, zdraví, síly, ohně.²⁸² Červené vejce mělo funkci ochranou i blahodárnou. O zvláštním postavení červeného vejce svědčí i fakt, že v některých krajích se Velikonoce nazývaly Červené svátky.

---

²⁷⁵ Václavík, *Výroční obyčeje*, s.359.

²⁷⁶ Newall, *Egg*, s.2702.

²⁷⁷ Václavík, *Výroční obyčeje*, s. 361.

²⁷⁸ Eliade, *Pojednání o dějinách náboženství*, s.403.

²⁷⁹ Stránská, *Lidové obyčeje hospodářské.zvyky při setí*, s.48-49.

²⁸⁰ Václavík, *Výroční obyčeje*, s.357.

²⁸¹ Václavík, *Výroční obyčeje*, s.390.

²⁸² *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, s.1018.

Červené vejce je patrně i nejstarším typem kraslice. Kraslice je název pro zdobené vejce. Slovo kraslice etymologicky souvisí s ruským výrazem krasnyj- červený²⁸³ a není odvozeno od kreslit či krášlit. Kraslice se vykytují v celém slovanstvu. Nejstarší nalezená červená kraslice na našem území pochází z 11. století.²⁸⁴ V Církevních legendách je červené vejce památkou Kristova utrpení, připomíná Kristovu krev prolitou při mučení.²⁸⁵

Ve středověku se vejce používalo i jako naturálie, součást poddanských dávek, milodar mrtvému a dávalo se do základů stavby, aby chránilo obydlí před zkázou. Ještě v 19. a první polovině 20. století se užívalo v léčitelství, zemědělství a jako obětní dar.²⁸⁶ Dnes již vejce nemá zvláštní postavení. Malovaná vejce mají úlohu pouze jako součást odměny pro koledníky a umělecky ztvárněné kraslice slouží jako dekorace.

6.5 Ohlas kultu mrtvých

„*Hody, hody doprovody, dejte vejce malovaný. Nedáte-li malovaný, dejte aspoň bílý, slepička vám snese jiný.*“²⁸⁷ Na nejznámější velikonoční koledě je krásně vidět, jak se lidová říkadla uchovávají i se svými nejasnými výrazy. Zde se jedná o slovo provody, asi málokteré dítě či rodič vědí co znamená, nejspíše si to spojí s pojem průvod. Provoda byl staroslovanský pohanský jarní svátek zemřelých. Dle Václavíka můžeme vytušit smysl obřadu již dle slova provoda, převod čili vyprovázení předků do záhrobí.²⁸⁸ Jak víme, velikonoční triduum byla doba, kdy se dle lidové víry přibližoval svět mrtvých a živých a bylo tedy třeba znovu jasně vymezit hranici mezi těmito dvěma světy a zajistit návrat mrtvých do záhrobí. Předky bylo třeba poslat zpět a ujistit se, nebudou škodit živým. Teprve po tomto obřadu je bezpečné vrátit se k běžnému životu, čemuž by odpovídalo, že po Provodní neděli znovu začíná období veselí, poutí a opět se konaly svatby.

---

²⁸³ Václavík, *Výroční obyčej*, s.261.

²⁸⁴ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.221.

²⁸⁵ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s. 220.

²⁸⁶ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.225.

²⁸⁷ Frolcová, *Velikonoce v české lidové kultuře*, s.226.

²⁸⁸ Václavík, *Výroční obyčej*, s.163.

Odraz tohoto svátku se v Čechách uchoval v Provodní neděli. Tuto neděli bylo zvykem chodit na hroby svých předků a přinášet potraviny z hodů, které se konaly. I přesto, že se hlavní kult mrtvých přesunul na církevní svátek Památka všech věrných zemřelých lidově Dušičky, tak kontakt s mrtvými zůstával pevnou složkou ve velkých svátcích jakými jsou Vánoce či Velikonoce. A jelikož o Velikonocích jakožto svátcích začínajícího zemědělského roku jde o zachování samotné existence společenství, tak není s podivem, že se člověk snažil zajistit si nejen požehnání, ale snad i pomoc svých předků.²⁸⁹ Kult předků a nošení jídla na hroby, coby pozůstatek dřívější oběti mrtvým, se v Čechách udržel až do 20. století²⁹⁰

6.6 Konfesní otázka

Co se týče provozování lidových zvyků a provádění lidové magie na Velikonoce dle církevní příslušnosti, tak tato oblast nebyla ještě dokonale prozkoumána. Víme, že husité odmítli svěcení kočiček, paškálu i velikonočních pokrmů, radikální křídlo nesvětilo ani vodu.²⁹¹ Jisté je, že v praktikování velikonočních zvyků byli evangelíci střídmější o čemž svědčí i svědectví Zikmunda Wintra, když se zmiňuje o velikonočním zvyku pojídat na Boží hod velikonoční svěceného beránka nebo jeřábka „*na památku, že lid israelský 40 let se krmil křepelkami, nežli vešel v zem zaslíbenou . Beránka a jeřábka také protestanti mívali, začez byli posmíváni, prý jiné ceremonie zavrhují, této se drží.*“²⁹² To, že pražští evangelíci byli v provozování velikonočních zvyků střídmější, ale neznamená, že to platilo všude. Je třeba si uvědomit, že člověk na venkově byl existenčně spjat s přírodou a svými obřady pomáhal jejímu správnému běhu, tím pádem pro něj bylo mnohem těžší odpoutat se od pozůstatků starého, dalo by se říct přírodního náboženství. Problémem je také to,

---

²⁸⁹Smetánka, Zdeněk, *Legenda o Ostojobi*, s.224-225.

²⁹⁰Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, s.138.

²⁹¹Nejedlý, *Dějiny hus zpěvu*, s.571-572.

²⁹²Winter Zikmund, *Život církevní v Čechách II*, 1896, s.865-866.

že spousta praktik byla rodinného či intimního rázu, tudíž se dost těžko zjišťuje jejich provozování. Zprávu o přísném zachování Velkého pátku u evangelíků přináší Jakub Vrbas:

„Zvláštní snášenlivost jevila se v osadách , kde bylo dvojí vyznání : Velký pátek katolíci zdrželi se veškeré venkovní práce, nevozili, neorali a nekopali, a to proto, aby nerušili největší svátek evangelíků ; podobně chovali se evangelíci zas na Boží tělo.“²⁹³

K této zprávě je nutno podotknout, že v některých katolických oblastech byl podle pověry právě Velký pátek nejlepší den na čištění chlévů a práci s hnojem.

Pravověrný evangelík by se neměl věnoval magickým činnostem, ale podívejme se co říká František Kutnar o lidovém náboženství:

„Ve světě lidu se náboženské představy neobyčejně individualisují a subjektivisují, oprostují se ode vsí složitosti a mysteriosní nepochopitelnosti a předvádějí či soustřeďují se na několik základních, lidu nejbližších a lidovým rozumem postižitelných a vyložitelných zásad. Není to nic jiného než zlidovění vysokých obsahů a forem náboženství.“²⁹⁴

Pokud se nad tím zamyslíme, tak je tedy je dost možné, že i u evangelíků se v každodenní praxi objevovaly pozůstatky předkřesťanských obřadů i přes ideový základ jejich náboženství, které magické a pověrečné praktiky odmítalo.

---

²⁹³ Vrbas Jakub, *Ždánsko, Ždánice na Moravě*, 1930, s. 75.

Svátek Božího těla, nazývaný též Těla a Krve Kristovy, se slaví ve čtvrtek po skončení velikonoční doby po neděli Nejsvětější Trojice, tedy jeho datum je pohyblivé. Jedná se o radostné slavení Kristovi přítomnosti v eucharistii, často se konají procesí s božím tělem, viz Adam, *Liturgický rok*, s.162-167.

²⁹⁴ Kutnar, František, *Sociálně myšlenková tvářnost obrozeneckého lidu*, Praha: Praha: Historický klub ,1948, s.185.

Závěr

V průběhu práce se ukázalo, že geneze Velikonoc má opravdu bohatou tradici. Také vyšlo jasně najevo, že většina populárních velikonočních zvyků je pohanského původu. České země nejsou jedinou zemí na světě, která má k velikonočním svátkům přidružené pohanské zvyky. A Velikonoce nejsou jediný křesťanský svátek, který má v pozadí jinou tradici než křesťanskou. Ale to není důvod odmítnout slavit Velikonoce či jiné svátky. Svátky udržují církevní rok v běhu, pokud by vymizely, tak by se návštěvy kostela opravdu mohly stát něčím rutinním až mrtvým. Velikonoce vzbuzují naši pozornost i tím, že nemají pevné datum. Někdo může mít pocit, že tato „nestálost“ Velikonoc působí rušivě a do dnešní organizované společnosti se nehodí. Ale Velikonoce mají působit rušivě, mají nás vytrhnout z běžného běhu času, připomenout, že naše pozemské plány nejsou tak podstatné jak si myslíme. A tak jako Velikonoce nemají přesné datum, tak ani druhý příchod Krista není přesně stanoven.

České evangelické Velikonoce se, alespoň podle mé zkušenosti, oprostili ode všech pohanských zvyků. Je správné, že věřící se plně zaměřují na utrpení a vzkříšení Krista. Ale možná se až moc zaměřují na zemřelého Krista. Na Velikonoční neděli se

sice šíří z kazatelny radostná zvěst o vzkříšeném Kristu, ale to je jediná radost, která se šíří. Na to jak radostná událost se odehrává, atmosféra jeví určitou ztuhlost. Snad potěšení z radostné zvěsti prožívá každý sám, vnitřně. To jak velikonoční slavnost probíhá, samozřejmě záleží i na církevním sboru, kde se velikonoční oslavy odehrávají. Staré velikonoční svátky jara jistě byly i veselé, rovněž vyvedení z Egypta je radostnou událostí. Křesťan se nemusí bát oslavit Velikonoce, oslavit ve smyslu veselit se z radostné události, tím se nepřiblíží pohanovi. A co se týče dodržování tradičních velikonočních zvyků, tak ty patří do kulturního dědictví českého národa. Není nutné se nad nimi pohoršovat či jejich dodržování považovat za tmářské. Je dobré si uvědomit, že chození s pomlázkou a barvení vajec opravdu nemá s se vzkříšeným Kristem nic společného, ale i pravověrný křesťan si může dát mazanec, pokud ho vnímá jako běžné pečivo a ne jako spodobnění slunce.

Seznam literatury :

Anderson, Robert T. , Giles Terry, *The Keepers : an introduction to the history and culture of the Samaritans*, Peabody: Hendrickson Publisher, 2002.

Adolf, Adam, *Liturgický rok : historický vývoj a současná praxe*, Praha: Vyšehrad, 1998.

Baldovin, John F., Easter, in: *Encyclopedia of religion*, Lindsay Jones, editor in chief, Detroit: Macmillan, 2005.

Becker, Udo, *Slovník symbolů*, Praha: Portál, 2002.

Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona: Český ekumenický překlad, 3. přeprac. vyd., Praha: Česká biblická společnost, 1993.

Biblia Hebraica Stuttgartensia, ediderunt K. Elliger, W. Rudolph, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990.

Bradshaw, Paul F., The Origin of Easter, in: *Passover and Easter. origin and history to modern times*, edited by Bradshaw, Paul F., and Hoffman Lawrence A., Notre Dame: University of Notre Dame Press, c1999.

Cavendish, Richard, *Dějiny magie*, Praha: Odeon, 1994.

Eliade, Mircea, *Pojednání o dějinách náboženství* , Praha: Argo, 2004.

- Eliade, Mircea, *Dějiny náboženského myšlení. I, Od doby kamenné po eleusinská mystéria*, Praha: Oikoymenh, 1996.
- Eliade, Mircea, *Dějiny náboženského myšlení. III, Od Muhammada po dobu křesťanských reforem*, Praha: OIKOYMENH, 1997.
- Eliade, Mircea, *Mýtus o věčném návratu : Archetypy a opakování*, Praha: Oikoymenh, 1993.
- Eliade, Mircea, *Posvátné a profánní*, Praha: Oikoymenh, 2006.
- Encyclopedia of religion , Lindsay Jones, editor in chief, Detroit: Macmillan, 2005.
- Filip, Jan, *Keltská civilizace a její dědictví*, 4. rozš. vyd, Praha: Academia, 1995 .
- Filipi, Pavel , *Hostina chudých : kapitoly o večeři Páně*, Praha: Kalich, 1991.
- Frazer, James ,George Sir, *Zlatá ratolest*, Praha: Odeon 1977.
- Frolec, Václav, *Prostá krása: deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě*, Praha: Vyšehrad, 1984.
- Frolec, Václav. a kol., *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad ,1988.
- Frolová, Věra, *Velikonoce v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001.
- Gurevič, Aron, Jakovlevič, *Nebe, peklo, svět: Cesty k lidové kultuře středověku*, Jinočany: H&H, 1996.
- Hoffman, Lawrence A., A Symbol of Salvation in the Passover Seder, in: *Passover and Easter. The symbolic structuring of sacred seasons* , edited by Bradshaw, Paul F., and Hoffman, Lawrence A., Notre Dame: University of Notre Dame Press, c1999.
- Hoffman, Lawrence A., The Passover meal in Jewish Tradition, in: *Passover and Easter. origin and history to modern times*, edited by Bradshaw, Paul F., and Hoffman, Lawrence A., Notre Dame : University of Notre Dame Press, c1999.
- Heller, Jan, *Tři svědkové: Mojžíš - Izaiáš - žalmista*, Praha: Oikoymenh, 1995.
- Heller, Jan , Mrázek, Milan, *Nástin religionistiky : (uvedení do vědy o náboženstvích)*, 1. vyd., Praha: Kalich, 1988.
- Kieckhefer, Richard, *Magie ve středověku*, Praha: Argo, 2005.

- Kosmas, *Kosmova kronika česká*, Praha, Litomyšl: Paseka, 2005.
- Kunetka, František, *Eucharistie v křesťanské antice*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2004 .
- Kunetka , František, "*Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem*" (Dt. 16,11) : *židovský rok a jeho svátky* ,Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1993.
- Kutnar, František, *Sociálně myšlenková tvářnost obrozeneckého lidu*, Praha: Historický klub, 1948.
- Langhammerová, Jiřina, *Lidové zvyky*, Praha: Lidové noviny, 2004.
- Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, hlavní redaktoři Stanislav Brouček a Richard Jeřábek, Praha: Mladá fronta, 2007.
- Máchal, Jan, *Bájeslovi slovanské*, Olomouc: Votobia, 1995.
- Mayer, Daniel, Pesach -Svátek vyprávění, in: *Maskil*, ročník 6, č.7, Praha, 2007.
- Merhautová, Anežka: Vznik a význam svatováclavské přilby, in: *Přemyslovský stát kolem roku 1000 : na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999)*, uspořádali Luboš Polanský, Jiří Sláma, Dušan Třeštík, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000.
- Mišovič, Ján, *Víra v dějinách zemí Koruny české*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2001.
- Moscatti, Sabatino, *Staré semitské civilizace*, Praha: Odeon, 1969.
- Navrátilová, Alexandra, Nahota v obřadní tradici české kultury ,in: *Náboženství a tělo*, Brno: Masarykova univerzita, 2006.
- Navrátilová, Alexandra, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2004.
- Naydler, Jeremy , *Chrám kosmu : starověká egyptská zkušenost Posvátného*, Praha: Volvox Globator, 1999.
- Nejedlý, Zdeněk, *Dějiny husitského zpěvu*, Praha, 1913.
- Neústupný, Jiří, *Náboženství pravěkého lidstva v Čechách a na Moravě*, Praha: Život a práce, 1940 .
- New dictionary of biblical theology* , editors T. Desmond Alexander, Brian S. Rosner Leicester (UK) : Inter-Varsity, 2000.

New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis, vol .1., general editor Willem A. VanGemeren , 1996.

Newall, Venetia, Egg, in: *Encyklopedia of religion*, Lindsay Jones, editor in chief, Detroit: Macmillan, 2005.

Niederle, Lubor, *Život starých Slovanů. Díl 2, Základy kulturních starožitností slovanských. Sv.1*, Praha: Bursík & Kohout, 1916.

Novotný, Adolf, *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1992 .

Váňa, Zdeněk, *Svět slovanských bohů a démonů*, Praha: Panorama, 1990.

Váňa, Zdeněk, *Svět dávných Slovanů*, Praha: Atria ,1983.

Vavřinová, Valburga, *Malá encyklopedie Vánoc*, Praha: Libri, 2000.

Procházka, Karel, *Lid český s hlediska prstonárodně-náboženského*, Praha : Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1910.

Pejml, Karel, *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, Praha: Jos. R. Vilímek, 1941.

Petráňovi, Josef a Lydia, *Rolník v evropské tradiční kultuře*, Praha: Set Out,2000.

Podborský, Vladimír , *Náboženství našich prapředků*, Brno: Masarykova univerzita, 1994.

Profantová, Nad'a, Profant, Martin ,*Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*, 2.vyd., Praha: Libri, 2004.

Procházka, Roman, *Odkaz Keltů v Biohemii*,in: *Dingir* 1/2002, Praha: Dingir, 2002.

Richter, Klement , *Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie* , Praha: Vyšehrad, 1996

Růžička, Josef, *Slovanská mytologie : pro lid československý*, Praha: Alois Wiesner, 1924.

Senn, Frank C., *Should Christians celebrate the Passover?*, in: *Passover and Easter. The symbolic structuring of sacred seasons*, edited by Bradshaw, Paul F., and Hoffman, Lawrence A., Notre Dame : University of Notre Dame Press, c1999,

Septuaginta (ed. Rahlfs), Stuttgart 1979

Smetánka, Zdeněk, *Legenda o Ostojovi: Archeologie obyčejného života v raně středověkých Čechách*, Praha: Mladá Fronta, 1992.

Smetánka, Zdeněk, *Archeologické etudy*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

Sobotka, Primus, *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských : příspěvek k slovanské symbolice*, Praha, 1879.

Sommer, Petr, *Začátky křesťanství v Čechách : kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury*, Praha : Garamond, 2001.

Sokol, Jan, *Člověk a náboženství*, Praha: Portal, 2004.

Spáčilová, Libuše, Wollová, Maria, *Germánská mytologie: Svět germánských božstev*, Olomouc: Votobia, 1996.

Stránská, Drahomíra, *Lidové obyčeje hospodářské. Zvyky při setí* in: *Národopisný věstník československý XXIV.*, Praha, 1931.

Todd, Malcolm, *Germáni*, Praha: Lidové noviny, 1999.

The new Encyclopaedia Britannica : micropaedia ready reference. Volume 4, Delusion-Frenssen, editor Robert P. Gwinn, Peter B. Norton, Philip W. Goetz, Chicago : Encyclopaedia Britannica, 1991.

Václavík, Antonín, *Výroční obyčeje a lidové umění*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959.

Váňa, Zdeněk, *Svět dávných Slovanů*, Praha: Atria, 1983.

Váňa, Zdeněk, *Svět slovanských bohů a démonů*, Praha: Panorama, 1990.

Vondruška, Vlastimil, *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*, České Budějovice : Dona, 1991.

Vrbas, Jakub, *Ždánsko, Ždánice na Moravě*, 1930.

Vykoukal, F.V., *Boží dárky*, in: *Národopisný věstník československý VII.*, Praha, 1912

Watts, Alan W., *Mýtus a rituál v křesťanství*, Praha : Nakladatelství T. Janečka, 1995.

Winter Zikmund, *Život církevní v Čechách II*, 1896.

Yuval, Israel J., Passover in the Middle Ages, in: *Passover and Easter. origin and history to modern times*, edited by Bradshaw ,Paul F., and Hoffman Lawrence A., Notre Dame: University of Notre Dame Press, c1999

Zíbrt, Čeněk, Literární rozhledy, in: *Český lid XXX.*, Praha ,1930.

Zíbrt, Čeněk, *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku*. Praha: Academia, 1995.

Zíbrt, Čeněk, *Smrt nesem ze vsi .... pomlázka se čepejří* , edice Veselé chvíle lidu českého. sv. III, Praha: Nakladatelství F. Šimáčka, 1910.

Zíbrt, Čeněk, *Velikonoční křížky a slezský obyčej choditi na škrobánka*, in: *Český lid XXVI.*, Praha, 1926.

Zíbrt ,Čeněk, *Vynášení „smrti“ a jeho výklady, starší i novější*, in: *Český lid II.*, Praha, 1893.